

EKSİK BİR ELİF İLE MAHMUD HİKÂYESİ'NİN SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Özlem DEMİREL DÖNMEZ*

ÖZET

Bu makalenin konusunu, Malatya'nın Akçadağ ilçesinde tarafımızdan bulunmuş olan başı ve sonu eksik, taş basması bir Elif İle Mahmud Hikâyesi'nin ses özellikleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, müellifi, yazılış tarihi ve yeri belli olmayan, eksik bir metnin dil hususiyetlerinden yola çıkarak, eserin ait olduğu dönemin tespit edilmesi ve o dönemin dil özelliklerine katkı sağlanmasıdır. Makale, ses özellikleri ve metin olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Hikâye metninin ses özellikleri ele alınırken özellikle ünlü ve ünsüz uyumları ile ünlü ve ünsüz değişimleri üzerinde durulmaktadır. Metinde kalınlık-incelik uyumunun kuvvetli, düzlük-yuvarlaklık uyumunun henüz tamamlanmamış olup gelişim evresinde olduğu görülmektedir. n/ñ, t/d ve e/i değişimleri metinde dikkati çeken hususiyetler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmanın sonucunda, incelemiş olduğumuz Elif İle Mahmud Hikâyesi'nin 18. yüzyılın ses hususiyetlerini taşıdığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bu tespitten yola çıkarak, metnin 18. yüzyıla ait olduğunu veya daha geç bir dönemde basılmış olsa da kaynağının 18. yüzyıla dayandığını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Elif ile Mahmut, Ses Uyumları, Ses Değişimleri.

AN INVESTIGATION ON THE PHONETIC FEATURES OF A MISSING ELIF AND MAHMUD STORY

ABSTRACT

What composes the subject of this article is phonetic features of an Elif and Mahmud story, the beginning and ending part missing, written on a stone found around the district of Akcadag. The aim of this study is to detect which period this work belongs to and to contribute to the linguistic properties of that period by considering the phonetic features of this missing text whose author and date of writing are not known. This article is composed of two parts as phonetic features and the text itself. While handling the story especially consonant and vowel harmony and consonant and vowel mutation are focused on. It is seen in the text that back and front vowel harmony is strong and round and unrounded vowel harmony has not been completed yet, but it is in the phase of progress. n/ñ, t/d and e/i changes in the text are among the features that draw attention.

As a result of this study, we have found out that Elif and Mahmud story which we have investigated contains the linguistic features of 18th century. Considering this finding, we can say that this text belongs to 18th century and although it was printed at a later period this work can be said to be dating back to 18th century.

Keywords: Elif and Mahmud, Sound harmonies, Phonetic changes

---

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: ozlem.demirel@inonu.edu.tr

Giriş

Çalışmamızın asıl konusunu ses bilgisi incelemesi oluşturmakla birlikte verilerimize kaynaklık eden malzeme bir halk hikâyesi metni olduğundan kısaca halk hikâyelerinden bahsetmek ve konunun ayrıntılarını uzmanlarına bırakmak yerinde olacaktır. Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı diğer halk anlatmalarına göre daha uzun, meddah, âşık veya hikâyeci gibi özel anlatıcıları olan göçebe dönemden yerleşik hayata geçişle birlikte oluşan metinlerdir (Alptekin, 2011: 68).

Halk hikâyeleri konularına, şekillerine, kahramanlarına, kaynaklarına göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu tasniflere göre Elif ile Mahmut Hikâyesi, kahramanları muhayyel ve çeşitli kesimlerden seçilmiş olan, musannifi belli olmayan, nesir ve nazım birlikte oluşturulan aşk ve kahramanlık hikâyeleri içerisinde değerlendirilebilir (Alptekin: 1997, 41-57).

Kaynağı sözlü ürünler olan halk hikâyeleri sözlü ve yazılı kaynaklara göre şekil ve üslup bakımından bazı farklılıklar gösterir. Sözlü kaynaklarda anlatılanlar daha uzun ve konuşma üslubundadır. Yazıya geçirilen hikâyeler ise düzeltilmiş, yazan veya yayımlayan tarafından kısaltılmıştır (Türkmen, 1998: 489). Bu nedenle hikâyelerin dil ve üslup bakımından orijinliğini kısmen yitirdiği düşünülebilir. Buna rağmen bu hikâyelerin sözlü ürünlerin yazıya geçirilmiş şekli oldukları göz önünde bulundurulursa, hem yazılmış oldukları dönemin hem de teşekkül edildikleri yerin ve zamanın ses özelliklerinin tespitinde başvurulabilecek önemli kaynaklar arasında yer alacakları düşünülebilir.

Halk hikâyesi metinlerinin yazıya geçiriliş tarihleri eldeki bilgilere göre çok da eskiye dayanmamaktadır. Bu metinler, ilki 1847 sonuncusu 1925 yılında olmak üzere, derlenerek taş baskısı usulüyle yayımlanmaya başlanmıştır (Ertürk, 2007: 12). Elif ile Mahmut Hikâyesi hem metni basılmış hem de Doğu Anadolu'da söylenmekte olup henüz derlenmemiş halk hikâyeleri arasında yer almaktadır. Metnin basım tarihi 1936 olarak geçmektedir (Boratav, 2011: 7,12). Bu bilgilere dayanarak elimizdeki taş basması metnin 19. yüzyıldan önce yazılmış olabileceğini söylemek güçleşmektedir. Eserin dil özellikleri ise 19. yüzyıldan daha eski bir tarihe işaret etmektedir. Konuyu netleştirebilmek için eserin ses özelliklerinin dikkatli bir tetkikine ihtiyaç duyulmaktadır. Ne yazık ki Türkçenin imla sistemini tam olarak yansıtmayan Arap harfli metinlerden yola çıkarak Türkçenin ses bilgisi özelliklerini tespit etmek oldukça güçtür. Bununla birlikte incelenecek olan eserin hangi yüzyıla ait olduğunun bilinmesi o dönemde yazılmış olan başka eserlerle mukayese imkânı verdiği için son derece önemlidir. Bizim çalışmamızın konusunu oluşturan metnin tam olarak hangi yüzyılda yazıldığına bilinmemesi işimizi oldukça zorlaştırmaktadır. Eserin ses özelliklerinden yola çıkarak metnimizin 18. yüzyıla ait olduğunu söyleyebiliriz. Ancak 18. yüzyılın dil özellikleri üzerine yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olması kesin bir şey söylememizi engellemektedir. 18. yüzyılda, düzlük-yuvarlaklık uyumu sürecinin tamamlanmış olması, Eski Anadolu Türkçesindeki kelime başı "i" fonemlerinin "e"ye dönüşmesi, bazı eklerde görülen ancak henüz tamamlanmamış olan ñ/n değişmesi (Develi: 2001, 54) bu düşüncemizi desteklemekle birlikte kesin bir tarih vermemiz için yeterli değildir.

Çalışmanın Konusu

Çalışmamızın konusunu oluşturan eser, Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Pınarlıgeçit Köyü'ndeki Şeyh Yusuf türbesinde tarafımızdan bulunmuştur. Bulduğumuz metin, harekeli, taş basması, oldukça yıpranmış yer yer yırtılmış, başı ve sonu eksik bir eserin 21 ile 42. sayfaları arasında kalan 20 sayfalık bölümüdür. Eserin konusundan, elimizdeki metnin Elif ile Mahmut hikâyesine ait bir parça olduğu, Yaralı Mahmut Hikâyesi'yle gerek şahıs kadrosu gerekse konu bakımından farklı olduğu anlaşılmaktadır.* EMH'nin hangi bölümlerinin eksik olduğunun tespiti

* bkz. Ensar Aslan (1990): Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, s.17-29.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, yazılış tarihi, yeri ve müellifi bilinmeyen, başı ve sonu eksik bir metnin dil özelliklerinden yola çıkarak söz konusu eserin ait olduğu yüzyılı tespit edebilmek ve o dönemin dil özellikleriyle ilgili bilinenlere az da olsa katkıda bulunabilmektir. Bir esere dil özellikleri açısından bakarken o eserin ait olduğu dönemi en iyi yansıtan unsurlardan biri de metnin fonetik özellikleridir. Bu hususta ünlü ve ünsüz uyumları belirleyici rol oynamaktadır. Ancak Arap harfli metinlerde özellikle kalınlık-incelik uyumunu belirlemek oldukça güçtür. Belli yazılış özelliklerinden yararlanarak bu güçlük aşılmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında düzlük-yuvarlaklık ve ünsüz uyumunu tespit etmek daha kolay ve daha belirleyicidir. Çalışmamızda bu her iki unsur üzerinde ağırlıklı olarak durulmakta böylece çalışmanın amacının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmamızda çeviri, tarama, tespit ve sınıflandırma metodlarından faydalanılmıştır. Öncelikle Arap harfli metnin Latin harflerine transkripsiyonu yapılarak çalışmanın asıl malzemesi elde edilmiştir. İkinci aşamada eserdeki kelime ve ekler taranarak belirleyici dil hususiyeti taşıyanlar tespit edilmiş, son olarak da tespit edilen kelime ve ekler özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada fonetik özellikler esas alınmış olup, öncelikle ünlüler ve ünsüzlerle ilgili ses özelliklerine dayanan bir sınıflandırılma yapılmış ardından da bunlar kendi içlerinde kategorize edilmek suretiyle ünlü değişimleri ve ünlü uyumları, ünsüz değişimleri ve ünsüz uyumları şeklinde ayrı başlıklarda ele alınmıştır. Bu çalışmada ele alınan konuya netlik kazandırmak için ünlü ve ünsüz uyumları ayrıca tablo halinde gösterilmiştir.

Ses Bilgisi İncelemesi

Elif ile Mahmud Hikâyesi ses bilgisi özellikleri açısından incelenirken karmaşıklığı önlemek ve bilimsel olmak gayretiyle, Efendioğlu ve İşcan'ın teklif ettikleri sınıflandırma metodunu bu çalışmaya tatbik etmeye çalıştık ancak Türkçenin genel ses özellikleri, Türkçenin sesleri, Türkçede ses olayları ana başlıklarından ikincisini bu metnin incelenmesinde gerekli görmedik (Efendioğlu, İşcan, 2010: 122). Zira Arap alfabesiyle yazılmış olan metinde standart Osmanlı Türkçesinde kullanılan ünlüler, ünsüzler ve hareke işaretlerinden farklı herhangi bir şeklin yer alması sebebiyle, bunların sıralanması bilinenleri tekrar etmekten başka bir şey olmayacaktı.

1. Metnin Ses Özellikleri

1.1. Ünlü Uyumları

1.1.1. Kalınlık İncelik Uyumu: Arap harfli metinlerde kalınlık incelik uyumunu belirlemek oldukça güç olup, bu durum ancak harflerin yazılışına bakılarak az da olsa aydınlatılabilir. Kelimenin ünlüleri yazılırken elif, he gibi işaretlerin kullanılıp kullanılmaması veya ünsüzlerin yazımında sin, sad gibi harflerden birinin tercih edilmesi bu konuda fikir vermektedir (Develi: 1995, 37). Metnimizde a, e, ı, i ünlüleri şu işaret ve harflerle gösterilmektedir:

“a” sesi üstünlü elif, elif, üstün ile, hece sonlarında he (ا) veya üstünlü he (آ) ile: اكا aña 21-11, بُرَايَه buraya 24-13, ائْدَن atdan 26-2, ائْدَى ayıtdı 21-1.

“e” ince ünlüsü, elif, üstün, üstünlü elif ile, hece sonlarında he (ا) veya üstünlü he (آ) ile: كَسْمَكَة kesmege 21-5, دَر كَلْرَدَه derelerde 41-15.

“i” ünlüsü esre, esreli ye, elifin yanında esreli ye ile: كِمْسَه kimse 21-9, ائْدَر ider 22-20, ائْچئْدَى içildi 23-8. Birkaç örnekte elifin yanında esre ve cezm ile yazılan “i” ünlüsü görülmektedir: ائْدَرَم iderim 22-11. Burada “” işaretinin ye ünsüzüne ait olabileceği yani “iderim” şeklinde değil de “iyderim” olarak okunabileceği akla gelmektedir.

Turkish Studies

Bununla birlikte “it-” fiilinin üstünlü elif ve esreli ye ile yazıldığı da görülmektedir. Yani bir tek sesi göstermek için tam dört işarete ihtiyaç duyulmuştur. Buna dayanarak bu işaretlerin “i” ünlüsünden farklı “e-i” arası bir sesi göstermek için kullanılmış olabileceği düşünülebilir: *يُثْبِلِرْ* itdiler 22-22.

“i” ünlüsü ise esre veya esreli ye ile: *يُثْبِلِرْ* çıktılar 22-21, *كَيْز* kız 23-3, *صَوْلِي* şulı 27-16.

EMH’nde bazı Arapça kelimelerin kendi orijinal imlalarıyla yazıldığı ve uyumun dışında kaldığı görülmektedir: *هَاسْتَة* 29-22, *سَرَايَة* 28-2, *مَآهَابَة* 24-5.

1.1.2. Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

EMH’nde düzlük yuvarlaklık uyumunu kelime tabanlarında ve eklerde olmak üzere iki başlık altında inceledik. Dönemin dil özelliklerini yansıtacağına inandığımızdan eklerde uyum üzerinde ayrıntılı olarak durduk. Metnimizde +sI, +cI, +Ilk, +sIz, +Up eklerinin uyumun dışında kaldığı, -sIn/-sUn, -Am/-Im, -In/-Un, -mIş/mUş, -dI/-dU, -Ir/-Ur, +Im/+Um, +I/+U, +A/+U, +II/+IU, +nIn/-nUn, -dUr eklerinin uyum sürecine girdikleri, -Allm, -yor, -dIr, +In/+Un, -Iş, -IncA/-UncA eklerinin de uyum sürecini tamamladıkları görülmektedir. EMH’ndeki eklerin düzlük-yuvarlaklık uyum süreci, Kartallıoğlu’nun konuyla ilgili ayrıntılı çalışmasında XVIII. yüzyılda eklerin uyum süreciyle ilgili olarak verdiği bilgilerle hemen hemen örtüşmektedir: XVIII. yüzyıl +cI, +I, -mI, -Up gibi imlaları kalıplaşmış bazı ekler hariç dudak uyumunun tamamlandığı dönemdir. XVIII. Yüzyıldaki Arap harfli metinlerde -Iş eki % 100 oranında, +dUr bildirme eki % 77 oranında, -dUr fiilden fiil yapma eki % 70 oranında uyumludur (Kartallıoğlu, 2011: 570-572).

1.1.2.1. Kelime Tabanlarında Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

EMH’nde bazı kelime tabanlarındaki yuvarlak ünlülerin düzleşme sürecine henüz girmedikleri görülmektedir: *مُؤَسَفِر* 21-17, *بَرِي* 24-15, *إِنْعَى* 24-22, *قَاطِ* 27-12, *إِخْرَى* 27-13, *قَارْشَى* 27-14, *أَلْتُن* 28-10, *أَيَى* 30-5, *يُقَارَى* 34-5, *إِلْرَى* 36-16, *أَهْر* 40-11.

Ölçünlü dilimizde yuvarlak ünlülü olan bazı sözcükler metnimizde düz ünlülüdür: *دَوْرَى* 26-6, *تُرْكَ* 38-13.

Az sayıda sözcüğün yuvarlak ve düz ünlülü şekilleri bir arada bulunmaktadır: *كَنْدَى* 25-1, *كَنْدَى* 25-4.

1.1.2.2. Eklerde Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

Yapım Ekleri

İsimden İsim Yapma Eki +cI: Metnimizde sadece düz ünlülü şekli mevcut olan ekin yuvarlak ünlülü tabanlara da bu şekliyle eklendiği görülmektedir; *يول-cı-y-am* 37-9, *بالی-cı* 28-19, *یابان-cı* 26-2.

İsimden isim Yapma Eki +ncI: EMH’de ekin düz ünlülü örneklerine rastlanmaktadır; *سكيز-ی-نسی* 34-2, *بیر-ی-نسی* 31-1.

İsimden isim yapma Eki +sIz: Metnimizde bu ekin uyum dışında kaldığını görmekteyiz. Gökçe, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü olup uyuma girdiği düz ünlülü örnekleri de görülen bu ekin, 18. yüzyıl transkripsiyon metinlerinde daima dudak uyumuna girdiğini söylemektedir (Gökçe, 2009: 1002). Ancak +sIz yapım ekinin EMH’de sadece düz ünlülü şekilleri vardır böylece yuvarlak ünlülü isim köklerinden sonra kullanıldığında ekin, 18. yüzyıl veya daha sonrasında yazılmış olabilecek bir metinde, uyumun dışında kaldığı görülmektedir: *şu-sız* 37-13, *şüphe-siz* 37-22, *sen-siz* 28-4.

İsimden İsim Yapma Eki +II, +IU: Metnimizde hem yuvarlak hem de düz ünlülü şekillerinin bulunmasına karşın ekin kullanımında bazen düzlük yuvarlaklık uyumunun

Turkish Studies

gözetilmediği görülmektedir: tat-lı 39-7, dil-li 39-7, nâz-lı 35-7, yara-lı 36-6, giz-li 37-23, at-lu 39-16, bağ-lu 38-15, ad-lu 23-12, şu-lı 27-16.

İsinden İsim Yapma Eki +Ilk: EMH'nde ek, daima düz ünlülü olup yuvarlak ünlülü tabanlara da bu şekliyle eklenmekte ve uyumun dışında kalmaktadır: şen-lik-ler 32-4, 'acûze-lik-di 29-7, sehâr-lık-da 29-6, perî-lik-den 24-11, dünyâ-lık 28-21, karşı-lık 25-5.

Fiil Yapım Ekleri

Fiilden Fiil Yapma Eki -dİr, -dUr: Metnimizde bu ekin düz ve yuvarlak ünlülü şekilleri mevcuttur ancak bazı örneklerde ekin dudak uyumunun dışında kaldığı görülmektedir, bu da -dİr, -dUr yapım ekinin uyum sürecini henüz tamamlamadığını göstermektedir; öl-dür- 23-4, uyan-dır- 35-1, dön-dir- 38-9, in-dir- 40-2.

Fiilden Fiil Yapma Eki -İş: EMH'de bulunan sınırlı sayıda örnek düzlük yuvarlaklık uyumuna tabidir: gör-üş- 24-8, yet-iş- 34-22.

Zarf-Fiil Eki -Up: Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlak ünlülü olan -up zarf-fiil eki, EMH'nde de daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır: şıçra-y-up 21-4, gel-üp 24-13, gid-üp 25-2, söyle-y-üp 25-13.

Zarf-Fiil Eki -Inca, -Unca: Metnimizde yuvarlak ve düz ünlülü şekilleri bulunan ekin, elimizdeki örneklerle dayanarak, uyum sürecini tamamladığını söyleyebiliriz: de-y-ince 23-11, işid-ince 25-10, ol-unca 28-23, gör-ünce 34-5.

Zarf-Fiil Eki -A, -U: Metnimizde bu zarf-fiil ekinin tek olarak kullanıldığı örnekler sınırlı sayıdadır. Köktürkçede oldukça yaygın olarak kullanılan ekin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanım alanı iyice daralmıştır ve daima yuvarlak ünlülüdür (Karadoğan, 2001: 173). EMH'nde -a, -u zarf-fiil ekinin birleşik fiil teşkilinde kullanıldığı örneklerde uyuma girdiğini, tek olarak kullanıldığı örneklerde ise yuvarlak ünlülü olup uyumun dışında kaldığını görmekteyiz. Yani ekin kullanım alanı daha da daralmış ancak ek, yuvarlak ünlülü şeklini korumuştur: gör-e-gör- 41-7, koy-u-vir- 39-23, uyu-y-a-ka- 36-22, ol-a-yaz- 34-8, tur-a-tur- 33-11, bayıl-a-yaz- 25-2, toğ-u-ver- 21-6, eyle-y-ü 21-2, de-y-ü 21-2.

Çekim Ekleri

İsim Çekim Ekleri

İlgi Eki +(n)İñ, +(n)Uñ: İlgi ve yükleme eklerini fonksiyonlarından dolayı hal kategorisinde ele almak doğru değildir. Türkçenin bazı dönemlerinde yükleme ekinin, ilgi eki yerine kullanılması iki ek arasındaki fonksiyon yakınlığına işaret etmektedir. Yükleme eki nesnenin belirticisidir, yapıcısı değildir, ilgi eki ise isme sahiplik, aitlik, mensubiyet anlamları kazandırır, bu nedenle bu ekleri hal ekleri içerisinde değerlendiremeyiz (Karahana, 1999: 610). Ayrıca, isim hal ekleri isimle fiil arasında ilgi kurarlar ancak ilgi eki isimle isim arasında ilgi kurmaktadır bu fonksiyon farklılığı ekin aslında bir isim hal eki olmadığını göstermektedir (Gülsevin, 1997: 29). İlgi ekinde mensubiyetin yanı sıra belirtme fonksiyonu da vardır. İlgi ekindeki mensubiyet anlamı kendinden sonra gelen kelimeye eklenen iyelik ekiyle ön plana çıkmakta belirtme anlamı geri planda kalmaktadır. Bu noktadan bakıldığında iki ekin, belirtme ve ilgi ekleri, ortak noktası belirtme fonksiyonu olduğundan bu ekler, belirtme ekleri başlığı altında ele alınabilir. Ancak, yükleme ve belirtme terimleri ayrı ayrı kavramları karşılamaktadır, belirtmenin zamanla yalnızca yükleme durumu ile sınırlanması, iki ayrı kavramı birbirine yaklaştırmış ve belirtme bir durum ulamının anlamı olmuştur fakat belirtme bir durum ulamı değildir (Boz, 2007: 56). O nedenle terimleri kullanırken belirtme ve yüklemeyi birbirinden ayırmak gerekir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Asıl konumuz bu olmadığından biz şimdilik bu ekleri isim çekim ekleri genel başlığı altında değerlendirdik.

EMH'nde ilgi ve yükleme ekinin anlamca var olup yapıda gösterilmediği örneklerle rastlanmaktadır: Elif kanını (elifin kanını) 32-23, Maḥmūd palasını (Mahmud'un palasını) 33-15, suçum (suçumu) 27-13, ugradığıñ (ugradığını) 31-15. Eski Anadolu Türkçesinde yoğunlukla olmak üzere yükleme ekinin eksiz kullanımı, sıfır accusative, bilinmektedir. Ancak bu örneklerle baktığımızda dikkati çeken nokta, iki ekin de fonksiyonlarını iyelik ekine yüklemiş olabilecekleri hususudur.

EMH'nde genellikle ilgi ekinin ünsüzü “ñ” ile yazılmaktadır sadece bir örnekte “n” şekline rastlanmaktadır. Bir örnek hariç ekin uyuma girdiği görülmektedir: Maḥmūd-uñ 23-6, bu-nuñ 28-23, kararı-nıñ 30-3, kız-ıñ 31-13, , Elif-iñ 31-9, kâfire-niñ 31-12, küp-üñ 31-13, ḥatun-uñ 33-6, kız-ın 33-6, oğla-nıñ 34-21, at-ı-nıñ 34-12, kuyu-nıñ 40-2, Timûr-uñ 41-2.

Yükleme Eki +I, +U: Metnimizde yuvarlak ve düz ünlülü şekilleri bir arada bulunan ekin, bazı örneklerde uyumun dışında kaldığı görülmektedir. Ekin uyum sürecini henüz tamamlamamış olduğunu söyleyebiliriz: kapu-y-ı 27-12, saç-ı 28-21, bu-n-ı 29-2, kararı-y-ı 30-5, boyn-u-n-ı 33-6, Maḥmūd-ı 34-5, zulüm-ı 38-23, kol-um-ı 38-23.

İyelik Ekleri

I. Teklik Şahıs İyelik Eki +(I)m, +(U)m: Metnimizde ekin ünsüzle biten tabanlarda yardımcı ünlüsünün düz ve yuvarlak şekilleri görülmekle birlikte, yuvarlak ünlülü tabanlara getirilen düz ünlülü şekillerinin de olması düzleşme eğilimine işaret etmektedir: koyun-um 39-10, yol-um 39-1, kol-um 38-23, koyun-ım 38-21, göz-im 34-14, suç-ım-ı 27-8, suç-um 27-13, gürz-im 22-17, ad-ım 22-16, emr-im 21-14, yâr-im 21-12.

II. Teklik Şahıs İyelik Eki +(I)ñ, +(U)ñ: EMH'de ekin bulunduğu örneklerin uyuma tabi olduğu görülmektedir: ümmet-iñ 37-21, maḥsūd-uñ 26-6, vücūd-uñ 22-14, şol-iñ 22-11, sağ-iñ 22-11, iş-iñ 21-17, yâr-iñ 21-15.

III. Teklik Şahıs İyelik Eki +s(I): Metnimizde bu ekin yuvarlak ve düz ünlülü tabanlara eklenirken daima düz ünlülü olduğunu ve uyum sürecine girmediğini görmekteyiz: karşı-sı 39-17, söz-i 39-9, uc-ı 37-7, yüz-i 35-8, şadâ-sı 34-9, göğs-i 21-4, koltuğ-ı 21-8.

II. Çokluk Şahıs İyelik Eki ++(I)ñız, +(U)ñız: Metnimizde bu ekin sadece düz ünlülü örnekleri bulunmaktadır. Yuvarlak ünlülü tabanlara eklenmiş örnekleri bulunmadığından uyum süreci hakkında fazla bir şey söylememiz mümkün değildir: mübâreke-niz 40-13, ana-ñız 36-2, şân-iñız 22-17, bağır-iñız 22-17, cân-iñız 22-4.

Fiil Çekim Ekleri

Zaman Ekleri

Duyulan Geçmiş Zaman Eki -mış: EMH'de ek, daima düz ünlülü olup sadece bir örnekte “-muş” şekli görülmektedir. Bu da ekin uyuma girme sürecinin başladığına işaret etmektedir; getür-miş 38-4, ol-mış 33-13, ol-muş 30-5, otur-mış 24-4, eyle-miş 21-10.

Geniş Zaman Eki -Ar, -Ir, -Ur, -r: Eski Anadolu Türkçesi devresinde -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür ve -r geniş zaman eklerinin hepsi kullanılmıştır (Özkan: 2000, 104). EMH'nde de bu eklerin tamamının kullanıldığını ancak eklerin fiil tabanlarına getirilirken düzlük yuvarlaklık uyumunun her zaman gözetilmediğini görmekteyiz: eyle-r 42-19, dön-dir-ir 38-9, çek-er 37-21, gül-er 36-19, id-er 35-18, gel-ür 35-5, it-dir-ir 35-11, yat-ur 33-14, öl-ür 33-1, bekle-r 33-23, ol-ur 28-12, hoş-ar 28-11, vir-ir 25-5, yan-ar 24-16, az-ar 22-17, al-ur 21-13.

Turkish Studies

Görülen Geçmiş Zaman Eki -dI, -dU: Ekin uyum sürecini şahıs ekleriyle olan çekimine bakarak tespit edebiliriz. Görülen geçmiş zamanın çekimi iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır. Metnimizde ekin bazı şahıslarla çekimi bulunmamaktadır. Elimizdeki örneklerle dayanarak ekin uyum sürecinde olduğunu söyleyebiliriz.

Teklik I. Şahıs -dIm, -dUm: Metnimizde ekin yuvarlak ve düz ünlülü şekilleri görülmektedir. Uyumsuz örnek sayısının azlığı ekin uyum sürecini tamamlamak üzere olduğunu göstermektedir: ol-dı-m 42-11, ol-du-m 29-22, sev-di-m 27-4, çık-dı-m 26-15, düş-dü-m 21-13, işit-di-m 21-16.

Teklik II. Şahıs -dİñ, -dUñ: Metnimizde geçen bütün örneklerde ekin düzlük yuvarlaklık uyumuna tabi olduğunu ve “ñ” ile yazıldığını görmekteyiz: bul-du-ñ 29-1, gel-di-ñ 27-8, del-di-ñ 27-7, eyle-di-ñ 21-10.

Teklik III. Şahıs -dI: Ek, düz ünlülü köklere düz, yuvarlak ünlülü köklere yuvarlak ünlüyle eklenirken bazen yuvarlak ünlülü köklere düz ünlülü olarak eklenmektedir bu durum ekteki düzleşme eğilimini göstermektedir: at-ı-vir-di-ler 37-13, çık-dı-lar 22-21, otur-dı 22-2, git-di 21-1, tut-dı 21-2, ur-dı 21-2.

Çokluk II. Şahıs Eki -dİñIz: Ekin sadece düz ünlülü örnekleri ve şahıs ekinin ünsüzünün sadece “ñ”li şekilleri mevcuttur. Metnimizde ekin yuvarlak ünlülü tabanlarla kullanılan örnekleri olmadığından uyum süreci hakkında bir şey söyleyememekteyiz: gel-di-ñiz 41-4, kal-dı-ñiz 40-13.

Şimdiki Zaman Eki -yor: EMH’de şimdiki zaman ekinin üç yerde kullanıldığı, bunlardan ikisinin ünsüzle, birinin de ünlüyle biten fiil tabanlarına getirildiği ve ekin ünlüsünün ötreli vav ile yazıldığı görülmektedir. Arap harfli metinden ekin ünlüsünün düz ya da yuvarlak olduğunu tespit etmemiz mümkün değildir. Şimdiki zamanın ifadesinde Eski Anadolu Türkçesi devresinde zarf-fiil eki (-A) ile birlikte “yöri-” yardımcı fiili de kullanılmış olup 17. yüzyıl standart Osmanlı Türkçesinde bu bağlantı ünlüsünün varlığının devam ettiği görülmektedir (Develi: 1995, 96). Metnimizde şimdiki zaman ekinin bağlantı ünlüsü sadece esre ile gösterilip bu ünlüyü belirtmek için ayrı bir harf kullanılmamaktadır: gel-iyor 34-9, iste-me-yor 30-5, gel-iyor 28-1.

Emir Ekleri

Teklik III. Şahıs Emir Eki -sIn, -sUn: Metnimizde ekin yuvarlak ve düz ünlülü şekilleri görülmektedir. Ekin, düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü olarak eklenmesi ve ekin düz ünlülü örneklerinin sayıca azlığı uyum sürecinin tamamlanmadığına işaret etmektedir: iñle-sin 39-6, yan-sun 39-6, ol-sun 38-3, ağla-sun 35-4, tur-sun 33-11, vir-sün 30-2, kal-sun 30-4.

Çokluk I. Şahıs Emir Eki -AlIm: Eski Anadolu Türkçesi devresinde yuvarlak ünlülü olan ekin 17. yüzyıl standart Osmanlı Türkçesinde düzleştiği ve dudak uyumuna bağlandığı görülmektedir (Develi: 1995, 89). EMH’nde geçen bütün örneklerde ek, düz ünlülüdür: uyu-y-alım 34-14, koçla-d-alım 31-11, ol-alım 27-19, baş-alım 22-3.

Çokluk II. Şahıs Emir Eki -İñ, -Uñ: EMH’de fazla örneği bulunmamaktadır. Mevcut örneklerde ek uyumlu olup bir örnekte ekin ünsüzünün “n” ile yazıldığı görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde yardımcı ünlüsü yuvarlak ve ünsüzü “ñ”li olan ek, bu şeklini Osmanlı Türkçesinde de uzun müddet korumuş ancak Osmanlı Türkçesinin son devirlerinde ekin önündeki yardımcı vokal yardımcı seslikten çıkararak ekin bünyesine dahil olmuş ve vokal uyumuna bağlanmış olup İstanbul Türkçesi sağır kefleri atınca ekin ünsüzü de “n” olmuştur (Ergin: 1998:307). Bu bilgiler ışığında metnimizde uyuma aykırı örneklerin bulunmamasına ve ekin “n” li şeklinin varlığına dayanarak ekin gelişimini tamamlamak üzere olduğunu söyleyebiliriz: yetiş-iñ 38-1, ur-un 33-6, buyur-uñ 27-13.

Turkish Studies

Şahıs Ekleri

Teklik I. Şahıs Eki -Am, -Im: EMH'nde teklik I. şahıs ekinin yuvarlak ünlülü şekilleri görülmezken, -am, -em ve dar ünlülü şekilleri kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde sıklıkla kullanılan -am, -em eki, Osmanlı Türkçesi devresinde bir müddet kullanılmıştır. Daha sonra -m tesiriyle -um, -üm şeklinde yalnızca yuvarlak ünlülü şekilleri görülen ek, ancak Osmanlı Türkçesinin sonlarında vokal uyumuna bağlanmıştır (Ergin: 1998, 284-285). Metnimizde ekin yuvarlak ünlülü şekillerinin bulunmayışı, ekin düz ünlülü şeklinin hakim olduğunu ve henüz uyum sürecini tamamlamadığını göstermektedir: ol-maz-am 32-11, öl-ür-em 32-11, yat-ur-am 31-1, vir-e-y-im 28-6, ol-a-y-ım 25-11, gel-ür-em 23-12, id-er-im 22-11, dön-er-em 21-14, var-a-y-ım 21-11.

Teklik II. Şahıs Eki -sIn, -sUñ: Eski imlası -sın, -sin şeklinde olan ekin Osmanlı Türkçesinde -sıñ, -siñ, suñ, -süñ şeklinde, yuvarlak ünlülü ve “ñ”li olduğu görülmektedir (Timurtaş: 1999, 56). Sağır kefli şekil, İstanbul Türkçesi sağır kefleri atıncaya kadar devam etmiştir (Ergin, 1998: 285). EMH'nde ñ/n değişimi birkaç örnekle sınırlı olsa da bu değişimin başladığı bir döneme işaret etmektedir. Metnimizde ekin “ñ” / “n”li ve düz ile yuvarlak ünlülü şekilleri olmakla beraber ek, uyum sürecini henüz tamamlamamıştır: id-e-siñ 39-18, gez-er-sin 37-9, tur-ur-suñ 34-11, ol-acağ-sıñ 33-4, öl-dür-ür-siñ 33-1, otur-ur-siñ 29-22, ol-ur-suñ 28-7, üz-er-sin 27-11, çek-e-siñ 22-8, gör-ür-siñ 24-1, gör-e-sin 24-9, çık-ar-siñ 23-23, al-acağ-siñ 23-9, get-ür-sin 21-17.

Bildirme Eki

Bildirme eki +dİr'ın EMH'de uyuma girdiği görülmektedir. Ek yuvarlak ünlülü tabanlara getirilirken ekin ünlüsü ötre ile, dar ünlülü tabanlara getirilirken de esre ile yazılmaktadır; yoğ-dur 33-18, saç-dır 28-22, sen-iñ-dir 27-20, sarây-dır 24-4, pâdişâhzâde-dir 24-15, var-dır 23-12, yazık-dır 23-4, şande-dir 23-21, kim-dir 21-15.

Düzlük Yuvarlaklık Uyumu Sürecine Girmeyen Ekler	Düzlük Yuvarlaklık Uyumu Sürecine Giren Ekler	Düzlük Yuvarlaklık Uyumu Sürecini Tamamlayan Ekler
+sI III. tk. şh. iyelik eki	-sIn, -sUn tk. II. şh. eki	-Allm çk. I. şh. emir eki
+Ilk isimden isim yp. eki	-Am, -Im tk. I. şh. eki	-yor şimdiki zaman eki
+cI isimden isim yp. eki	-In, -Un çk. II. şh. emir eki	+dİr bildirme eki
+sIz isimden isim yp. eki	-sIn, -sUn tk. III. şh. emir eki	+In, +Un II. tk. şh. iyelik eki
-Up zarf-fiil eki	-mIş, -mUş geçmiş zaman eki	-Iş fiilden fiil yp. eki
	-dI, -dU geçmiş zaman eki	-IncA, -Unca zarf-fiil eki
	-Ir, -Ur geniş zaman eki	
	+Im, +Um tk. I. şh. iyelik eki	
	+I, +U yükleme eki	
	+(n)Iñ, +(n)Uñ ilgi eki	
	-A, -U zarf-fiil eki	
	-dUr fiilden fiil yp. eki	
	+II, +IU isimden isim yp. eki	

Turkish Studies

Tablo I: EMH’nde Eklerin Düzlük Yuvarlaklık Uyum Süreci

1.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyumdur (Korkmaz: 2003, 232). Biz burada ünsüz uyumunu kelime tabanlarında ve eklerde meydana gelen benzeşme bakımından inceleyeceğiz. Zira, ses uyumu adını verdiğimiz olay, ses bilgisi anlayışı ile benzeşmeden başka bir şey değildir. Ünsüz uyumu yumuşak ve sert benzeşmesidir (Mansuroğlu, 1959: 86-87). Metnimizde ünsüz benzeşmesi daha çok eklenme esnasında görülmektedir.

1.2.1 Kelime Tabanlarında Ünsüz Benzeşmesi

Ekleşme esnasında iki ünlü arasında kalınca sözcük tabanlarındaki tonsuz ünsüzler tonlulaşmaktadır: çoltuğ-ı-na 21-8, id-er-iz 21-15, gid-ecek-siñ 40-5, tedârig-iñ 21-18, dörd-i 21-6.

1. 2. 2. Eklerde Ünsüz Benzeşmesi

-dı, -di görülen geçmiş zaman eki: Metnimizde bu ekin ünsüzü daima tonludur: it-di-m 40-18, düş-dü-m 21-13, eyit-di 21-7, eyle-miş-di-m 21-10, işit-dim 21-16, çık-dı 22-2, it-di-ler 22-22.

-da, -de bulunma hali eki: EMH’nde geçen örneklerde ekin ünsüzü her zaman tonludur: memleket-de 23-12, gurbetde26-12, yük-de 40-22, şûret-de21-11.

-dan, -den ayrılma hali eki: EMH’nde ekin ünsüzü tonludur: küp-den 32-1, vakit-den 24-15, perîlik-den 24-11.

-mak, -mek isim-fiil eki: Metnimizde ekin ünsüzü, iki ünlü arasında kalınca tonlu, diğer durumlarda tonsuzdur. Eski Anadolu Türkçesi devresindeki örneklerde de durum aynıdır (Gülsevin: 1997, 122). Ekin ünsüzü genellikle ince ünlülerle “kef”, kalın ünlülerle “gayın” şeklindedir: di-mek 38-8, git-mek-lig-in 33-22, it-mek 42-16, söyle-mek 42-12, yalvar-mak-dan 38-21, yol-mağ-a 35-18, uyan-dır-mağ-a 35-1, ağla-mağ-a 33-20, danış-mağ-a 30-9, al-mağ-a 30-5, ol-mağ-a24-11, yetiş-meg-e 34-22, titre-meg-e 34-5, it-meg-e 23-17, git-meg-e 23-7.

-dık, -dik isim-fiil eki: Söz konusu metinde ekin son ünsüzü iki ünlü arasında kalınca tonlulaşır: getir-dig-i 34-16, ol-dığ-iñ 40-21, uyan-dığ-ı 40-1, uğra-dığ-iñ 31-15, çıkma-dığ-iñ 21-14, it-dikde 30-20, di-dikde 21-8.

-dır bildirme eki: Metnimizde geçen birkaç örnekte ekin benzeşmeye girdiği, genellikle benzeşmenin dışında kaldığı görülmektedir. Arapça “ayb” kelimesine tonsuz “-tır” bildirme eki getirilmiş olup bu durum sözcüğün konuşma dilinde “ayıp” şeklinde telaffuz edildiğini akla getirmektedir: ‘ayb-tır 42-12, al-ma-mış-tır 35-12, ceaç-dır 28-22, ‘adet-dir 25-9, Elif-dir 25-2, var-dır 23-12, böyle-dir 23-10, yazık-dır 23-4.

Ünsüz Benzeşmesinin Dışında Kalan Ekler	Ünsüz Benzeşmesi Sürecine Giren Ekler	Ünsüz Benzeşmesi Sürecini Tamamlayan Ekler
-dA bulunma hali eki	-mAk isim-fiil eki	
-dAn ayrılma hali eki	-Dİr isim-fiil eki	
-dİ görülen geçmiş zaman eki	+Dİr bildirme eki	

Tablo II: EMH’nde Eklerde Ünsüz Benzeşmesi Süreci

Turkish Studies

2. Ses Olayları

2.1. Ünlü Değişmeleri

i/e Değişmesi: i>e ve e>i meselesiyle ilgili “bel, beş, erkek, gerçek, yedi, yer, yetmiş vb.” bazı kelimelerde Klâsik Osmanlı Türkçesi döneminde söyleyişte tek şekilliliğe varıldığını söylemek mümkündür. Ancak çekim sırasında hece yapısı değişen de-, et-, ver- gibi kelimelerde son dönemlere kadar değişik dil katmanlarında ve bölgelerde ikili seslendirmeler mevcuttur (Duman, 2008: 73-74). Bu nedenle bu kelimelerde görülen ikili söyleyiş özelliklerini belli bir döneme atf etmemiz mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte 18. yüzyıl Türkçesinin önemli bir özelliği de “i” fonemlerinin standart dilde “e”ye dönüşmüş olmasıdır. Bu dönem eserlerinden Saatinâme, Nasihatnâme-i Dildâde ve Risale-i Garibe’de “i”li şekillerle birlikte oldukça önemli oranda “e”li şekillerle de karşılaşılmaktadır. i>e gelişmesi 18. yüzyılda tamamlanmıştır (Develi, 2001:55).

EMH’nde sınırlı sayıda kelimedede “i” ve “e”li şekillerin bir arada kullanıldığı, çoğunlukla i>e değişiminin tamamlandığı görülmektedir.

Aşağıdaki örneklere baktığımızda dikkat çeken bir husus, “i” sesini koruyan veya hem “i” li hem de “e”li şekilleri bulunan kelimelerin büyük kısmının “kapalı e” ihtiva ediyor olabileceğidir. Demek, gece, geri, yel, virmek kelimeleri Anadolu ağzlarında “kapalı e” ile söylenmektedir (Erdem ve Gül, 2006: 124-130). Buna dayanarak bu kelimelerin i>e değişiminden ziyade “kapalı e” ünlüsünü gösterdiğini düşünebiliriz.

Metnimizde daha çok hece ortasında “i” sesinin korunduğu örneklere rastlanmaktadır: gice 25-10, sil 24-2, yil 24-2, vir- 22-2, di- 21-8, girü 36-2.

Bazı kelimelerin “i” ve “e”li şekilleri bir arada kullanılmaktadır: di- 21-8, de- 21-2, vir- 22-2, ver- 21-6, yil 24-2, yel 41-15.

EMH’de sadece dört defa kullanılan (30-13, 32-11, 33-16, 42-17) imdi kelimesi Eski Türkçe devresindeki imdi<emti<amti “şimdi” (Özkan: 2000, 100) gelişmesinin bir sonucudur. İmdi kelimesinin gelişme evresinin son şekli olan “şimdi” sözcüğü ise söz konusu metinde oldukça sık kullanılmaktadır.

i/u, i/ü Değişmesi: Arap alfabesiyle yazılmış metinlerde o-ö-u-ü seslerini gösteren farklı işaretlerin bulunmaması bu harflerin tespitini neredeyse imkansız hale getirmektedir. Bu nedenle metnimizi Latin harflerine çevirirken, kelimelerin ölçünlü dile en yakın şekillerini tercih ettik buna bağlı olarak da o/u, ö/ü değişimiyle ilgili örnek veremiyoruz. Ancak Arap harfli metinlerde farklı işaretleri mevcut olan i/u, i/ü değişmesinin örneklerini görebiliyoruz. Günümüzde düz ünlülü olup Eski Anadolu Türkçesi dönemiminde yuvarlak ünlülü olan berü 24-15, için 24-13, yukarı 21-22, müsâfir 21-17, içerü 30-5 kelimeleri metnimizde de yuvarlak ünlülüdür. Günümüz standart Türkçesinde yuvarlak ünlülü olan doğru 26-6 ve yolcu 24-19 kelimeleri ise metnimizde düz ünlülüdür.

2.2. Ünsüz Değişmeleri

t/d Değişmesi: Bu ünsüz değişmesi Eski Türkçe devresinin sonlarında başlamış daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Ancak karışık bir mesele olup müstensihe göre vaziyet değişmektedir bazen aynı nüshada her ikisi de geçmektedir (Timurtaş: 2005, 74). EMH’nde, ön seste “t”li şekillerini koruyan sözcükler şunlardır: tur- 21-1, toğ- 21-6, toy- 35-15, taşra 21-14, talğa 28-14, çaya- 39-19, tar 36-2. Bazı sözcüklerin ise hem “d”li hem “t”li şekilleri bir arada

kullanılmaktadır: tağ 24-3, dağ 27-1. t/d değişiminin iç seste örneğine pek rastlanmamaktadır: ota 31-7

k/h Değişmesi: Metnimizde bir kısım kelimelerde bu ünsüz değişimi görülürken, bir kısım kelimeler “k”li şekillerini muhafaza etmektedir: aışam 22-22 uyhu 31-10, yoısa 30-2, şanı 25-8, şaçan 28-6, şanda 22-4.

b/p Değişmesi: Türkçe kelimelerde bu gelişme tarihî devirler içinde düzenli olmamakla beraber devam edegelmiştir. Bu değişmede, “b” ve “p” seslerinin eski yazıda aynı harfle karşılanmasının etkisi olduğu düşünülebilir (Duman: 1995, 114-115). Ancak metnimizde sadece bir örnekte, baba > papa 42-5, görülen bu ses hadisesinin daha çok bir ağız özelliğinin tesiriyle ortaya çıktığı düşünülebilir. Türkçemiz için asli bir ses olmayan –p ünsüzü pek çok ağızımızda, daha çok Karadeniz ağızlarında, dağınık olarak görülmektedir. b/p değişimi iç seste ön sese göre daha azdır (Caferoğlu, 1963: 5). Örneğimizdeki, papa, iç sesteki değişme ilerleyici benzeşmenin bir sonucu olabilir.

2.3 Ünlü Düşmesi

Metnimizde ünlü düşmesi hadisesi, kelime tabanlarında ekleşme esnasında görülmektedir. EMH’nde geçen şu kelimelerin ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında son hece ünsüzleri düşmektedir: akli 21-1, gögsi 21-4, boynından 23-1, bağrımı 27-1, koynından 28-10.

2.4 İkizleşme

EMH’nde Türkçe kelimelerde, eklenme esnasında hariç, görülmeyen bir dil olayıdır.

Sözcüğün kendi içinde bulunan ikiz ünsüzler, sözcüğün son ünsüzünün aldığı ekin ilk ünsüzüyle aynı olması, kaynak dilde aynı çift ünsüzle biten kelimelere Türkçede ünlü ile başlayan bir ek getirilmesi sözcüklerde ikiz ünsüz bulunmasının nedenlerindedir (Demircan, 2001: 96). Metnimizde görülen ikiz ünsüzler de bunlarla ilgili olup, EMH’nde konuşma dilinin hususiyetlerinden kaynaklanan daha çok ağızlarda görülen Türkçe kelime tabanlarındaki ikizleşme şekline rastlanmamaktadır.

Metnimizde eklenme sırasında meydana gelen ikizleşme hadisesine şu örnekleri verebiliriz: güzeller 26-9, yollı 29-5, eyitti 36-1, kollarını 38-8, ellerin 39-18.

Sözcüğün kendi içinde bulunan ikiz ünsüzler, metnimizde Arapça kelimelerde görülmektedir: teslîmiyyet 32-7, amma 35-14, niyyet 39-7, illâ 42-11, kelle 42-12, tefekkür 42-15, eziyyet 42-18.

Sonuç

Bu çalışmanın konusunu oluşturan, müellifi, müstensihi, yazılış tarihi ve yeri belli olmayan Elif ile Mahmud Hikâyesi’nin ses özelliklerini kısaca gözden geçirecek olursak:

1. Genellikle sade bir dille kaleme alınmış olan metinde Arapça kelimeler oldukça sık kullanılırken Farsça kelimelere neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Bu durum metnin güneyde bir bölgede yazılmış olabileceği fikrini akla getirmektedir.

2. EMH’nde genel olarak kalınlık-incelik uyumunun görüldüğü ancak Arapça kelimelerin büyük bir kısmının, serây, müsâfir örneklerinde olduğu gibi Türkçenin ses sistemine uyarlanmadan orijinal şekilleriyle kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte “kimesne, bek, yapca, tob, kanda” gibi günümüzde kullanmadığımız arkaik kelimelere de rastlanmaktadır.

3. Metnimizde +cI, +IIk, +sIz isimden isim yapma ekleri gibi bazı eklerin yalnızca düz ünlülü, bazı eklerinse -Up zarf-fiil ekinde olduğu gibi sadece yuvarlak ünlülü şekillerinin kullanılması bu ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında bırakmaktadır. Bir kısım eklerin ise, -dI, -dU görülen geçmiş zaman eki, -Ir, -Ur geniş zaman eki, -sIn, -sUn teklik III. şahıs emir eki gibi, düz ve yuvarlak ünlülü şekillerinin bir arada kullanılmasına karşın, bazı örneklerde kelime tabanlarına eklenmeleri esnasında uyum gözetilmemektedir. Fazla sayıda olmamakla birlikte, -dIr bildirme eki, -Iş fiilden fiil yapma eki, -IncA, UncA zarf-fiil eki gibi bazı eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumu sürecini tamamladığı görülmektedir. Hikâye metninin geneli için, düzlük-yuvarlaklık uyumu sürecine girildiği, bu sürecin devam etmekte olup henüz tamamlanmadığı söylenebilir.

4. EMH'nde, -dır bildirme eki gibi sınırlı sayıda ekin ünsüz benzeşmesi sürecine girdiği ancak bu süreci henüz tamamlamadıkları görülmektedir. Bu durumda, söz konusu metnin ünsüz benzeşmesi sürecinin başlangıç dönemlerini yansıttığı düşünülebilir.

5. Bazı kelimelerin, di-/de-, vir-/ver-, yıl/yel, sil/sel gibi hem “e”li hem de “i”li şekillerine rastlanmaktadır. Aynı kelimelerin iki ünlülü şekillerinin bir arada kullanılıyor olması, EMH'nin bir geçiş döneminin ürünü olduğunu düşündürebileceği gibi, “kapalı e” ünlüsüne işaret ediyor da olabilir.

6. Metinde az sayıda sözcüğün “t” ve “d”li şekilleri birlikte kullanılırken, bir kısım sözcükler, Eski Anadolu Türkçesindeki “t”li yazılışlarını korumaktadır. Böylece t/d değişiminin henüz tamamlanmadığı anlaşılmaktadır.

7. EMH'nde Çokluk II. şahıs emir eki -İñ, -Uñ ile ilgi hali eki +nİñ, +nUñ'un sınırlı sayıda örnekte “n”li yazılışları görülmektedir. Az sayıda örnekte de görülse bu durum metnin ñ/n değişiminin başlangıç dönemlerini yansıttığını göstermektedir.

Sonuç olarak, EMH'nin 18. yüzyıla ait olduğu söylenilebilir. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi 18. yüzyılda tamamlanmış olan bazı ses özelliklerinin, söz konusu metinde henüz gelişim sürecinin devam etmesi, eserdeki konuşma dili hususiyetlerinin bir tezahürü olarak düşünülebilir. Neticede ses bilgisi incelemeleri açısından halk hikâyesi metinlerinin ait oldukları dönemin dil özelliklerine yeni yaklaşımlar kazandıracak kadar önemli kaynaklar olduğu açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Ali Berat (1997). **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ASLAN, Ensar (1990). **Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme**, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- BİNYAZAR, Adnan (2007). **Elif ile Mahmut**, İstanbul: Merkez Kitaplar.
- BORATAV, Pertev Naili (2011). **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- BOZ, Erdoğan (2007). **Türkiye Türkçesinde {+A} Durum Biçimbirimi**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1963). “Anadolu Ağızları Konson Değişimleri”, *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, s. 1-32.
- Derleme Sözlüğü I-VI. Cilt** (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEMİRCAN, Ömer (2001). **Türkçenin Ses Dizimi, İstanbul: DER Yayınları.**

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

- DEVELLİOĞLU, Ferit (2002). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DEVELİ, Hayati (2001). **Risâle-i Garîbe**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- DEVELİ, Hayati (1995). **17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, Ankara: TDK Yayınları.
- DUMAN, Musa (1995). **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, Ankara: TDK Yayınları.
- DUMAN, Musa (2008). **Makaleler**, İstanbul: Kesit Yayınları.
- EFENDİOĞLU, Süleyman ve İŞCAN, Adem (2010). “Türkçe Ses Bilgisi Öğretiminde Ses Olaylarının Sınıflandırılması”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum, s. 121-143.
- ERDEM, Mehmet Dursun ve GÜL, Münteha (2006). “Kapalı e (ë) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi”, *Karadeniz Araştırmaları S: 11*, s. 111-148.
- ERTÜRK, Muhammet ve Baştürk, Hasan (2007). **Halk Hikâyeleri**, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- GÖKÇE, Aziz (2009), “Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu Ve Ünsüz Uyumu”, *Turkish Studies Elektronik Dergi, S: 4/3 Bahar*, s. 991-1012.
- GÜLSEVİN, Gürer (1997). **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ankara: TDK Yayınları.
- KARADOĞAN, Ahmet (2001). “Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler”, *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, s. 171-180.
- KARAHAN, Leyla (1999). “Yükleme (Accusative) Ve İlgi (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *III. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara: TDK Yayınları, s. 605-611.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz (2011). **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17, 18. Yüzyıllar)**, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK Yayınları.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1959). “Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu”, *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, s. 81-93.
- ÖZKAN, Mustafa (2000). **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1989). **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tarama Sözlüğü** (1983). TDK Yayınları, Ankara.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1999). **Osmanlı Türkçesi Grameri**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2005). **Eski Türkiye Türkçesi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TÜRKMEN, Fikret (1998). “Hikâye-Halk Edebiyatı”, İstanbul: *İslam Ansiklopedisi D.İ.*

Metin

21-(1)'aklı başından gitti ve tırdı Maḥmûd şimdi ayıtdı al baña virdigiñ emâneti (2) deyüp bir gürzi urdı amma ' arab her ne kadar men' eyleyü deyü siper tırdı ise de (3) muḳtedir olamayup elindeki siper bir tarafa gitti Maḥmûd hemân şâhîn gibi (4) atından şıçrayup ' arabıñ gögsi üzerine çıkup oturdı belinden ḥaçerin daḥı (5) çeküp kellesin kesmege ' arab yüzünden niḳâbın ḳaldırup meger bu ' arab (6) niḳâbdâr bir kız imiş ayıñ on dördi gibi toḡuveren anasına ve anıñ babasına (7) raḥmet şimdi kız ayıtdı efendim baña kıyım bundan úoñra ben seniñ câriyem (8) didikde Maḥmûd daḥı gögsinden indi kız Maḥmuduñ ḳoltuḡına girüp (9) serâya geldiler kız efendim beni bu ana kadar kimse alt idemedi ancaḳ bu günki (10) günde sen beni alt eylediñ ancaḳ ben böyle ' ahd eylemişdim her kim beni alt (11) ider ise Allahıñ emriyle aña varayım deyü bu úûretde sen benim ' ayâlimsiñ (12) didikde Maḥmûd gülüp ayıtdı efendim güzel amma benim bir yârim var ol yâr (13) için terk-i vaṭan idüp bu yerlere düşdüm in-şâ'-Allahu ol yârimi alursam (14) yine bu tarafta dönerem ve sen daḥı emrimden taşra çıḳmadıḡıñ ḥalde seni daḥı (15) bir **şaḳulup ideriz didikde kızlar ayıtdı efendim yârîñ kimdir didikde Maḥmûd (16) ayıtdı efendim ben böyle ne memleket işitdim ve Elif adlu ne kız işitdim Allah (17) işiñi râst getürsin didi bir kaç gün müsâfir olup bir kaç günden soñra (18) yol tedârîḡiñ görüp refiḳi olan kimesneyi alup beraber yola revân oldılar (19) ben on gün yola gidüp bir gün yine bir kimse râst gelüp selâm virdiler (20) ol daḥı ' aleyke deyüp el-ḥâûıl anıñ ile refiḳ olup bunlar üç kimse oldılar (21) ol daḥı günlerde bir gün yol üzerinde giderken gördiler ki bir serây eflâka ser (22) çekmiş meger bu serây daḥı yuḳarıda geḳen niḳâbdâr Zülfiperişân gibi bir þürefe (23) serâyı idi úâhibiniñ ismine Timûratdı dirler idi bu daḥı niḳâbdâr olup 22-(1) zorbalıḳda daḥı Zülfiperişândan beş beter idi el-ḥâûıl Maḥmûd evvelki gibi doḡrı (2) yuḳarı çıḳdı oturdı şimdi ' arab niḳâbdâra ḥaber virdi ol daḥı sâzin eline

(3) alup baḳalım' arab ne söyledi

(4) ey ademler ḳande bunda geldiñiz

' azrâil gibi aluram cânıñız şimdi

(5) da' vet ile mi yoḡsa yolcu geldiñiz

doḡrı söyle dökerem ḳanıñ şimdi

(6) aldı Maḥmûd

(7) merd da' vâ ile geldik ey ' arab

isteriseñ bizden ḥaber şimdi

(8) çekesiñ bizden renc ile taab

ursam sineñe teberi şimdi

(9) aldı ' arab

(10) çocuk yazıḳ saña itme ' inâd

elimden çağırıldılar çoḳ kimse feryâd

(11) recâ iderseñiz baña iderim âzâd

** Bu kelime sözlüklerde bulunamamış olup asıl şekli tespit edilememiştir (Derleme Sözlüğü, 2009; Devellioḡlu, 2002; Tarama Sözlüğü, 1983).

yoğsa bir iderem şolıñ sağıñ şimdi

(12) aldı Maḥmûd

(13) recâ itmeme saña ey yüzi qara

çekilem Mañşûr tek ben dağı dâra

(14) vücûduñ iderem nice biñ yara

görürsüñ benden çok keder şimdi

(15) aldı ‘ arab

(16) Timûrâtdı deyü adım söylenür

kimse geçerse elime cânından bezer

(17) alursam gürzimi bağıñız azar

dünyadan kaldıram nâm u şânıñızı şimdi

(18) aldı Maḥmûd

(19) Maḥmûd ider çok söz İurânda gerek

seniñ bu sözleriñ merdânda gerek

(20) merd olan adamlar meydânda gerek

ar ider meydânda eşeri şimdi

(21) böyle söylenüp sâzlarını şimdi yere bırakıp meydâna çıktılar nihâyet kelâm (22) birbirleriyle aḥşama kadar ceng itdiler amma birbirlerine galebe idemediler ferdâsı (23) gün yine böyle ceng itdiler âḥir’ül-encâm Maḥmûd ‘ arabı altına alup gögsi üzerine 23-(1) dağı çıkup oturdu belinden ḥançeri çeküp başını boynından cüdâ eyleyem (2) sevdâlarında iken ‘ arab yüzünden niqâbı kaldırıp Maḥmûd gördi ki bir maḥbûbe (3) zamân ve afet-i devrân bir kız ki mişli cihâna ne gelmiş ve ne gelecek bir kız ayıtdı (4) efendim yigidim baña gel kıyma yazıktır saña bir iki kelâm var söyleyim úoñra öldür (5) saña canım fidâ olsun didikde Maḥmûd gögsi üzerinden indi kız Maḥmûduñ koltu- (6) ğına girüp serâydan yukarıya çıkarup amma Maḥmûduñ refikçileri olan (7) babayıgıtların cânı cehenneme gitmege az bir şey kalmış idi bu hâli görüp Cenâb-ı Ḥaḥka (8) secdeler eylediler el-ḥâúıl yan gelüp qahveler içildi meger bu kız Zülfişânıñ (9) küçük qarındaşı imiş Maḥmûda ifâde idüp ayıtdı beni Allahıñ emriyle alacaqsıñ (10) benim ‘ ahdim böyledir ki her kim alt iderse aña varam şimdi sen beni bugün (11) alt eylediñ beni alacaqsıñ beni bunda qatl eyle deyince Maḥmûd ayıtdı efendim felan (12) memleketde benim Elif adlu yârim vardır in-şâ’Allah anı alup bunda gelürem (13) úoñra seniñ ile bir úoḥbet ider deyüp ve Zülfişân ile beynehümâlarında (14) geçen serâncâmı naql itdikde kız şâd olup ve bu qavle râýî oldu (15) el-qışsa anda bir kaç gün müsâfir olup bir gün bu üç kimse bu kız (16) ile vedâ’ laşup yola revân oldılar amma Maḥmûduñ refikçileri evvel ne kadar (17) hâlde iseler de Maḥmûduñ bu hâlin görüp úadâqatle refâkat itmege başladılar (18) meger ibtidâ refik olanıñ şan‘atı dalkıç imiş soñraki şan‘atı remmâl (19) ve rimel ‘ amelinde gayet mâhir bir kimse imiş Maḥmûduñ ma‘lûmıña olup (20) ayıtdı ey qarındaşım mademki seniñ böyle şan‘atıñ vardır bir remil it (21) görelim benim ol sevdiğim yârimiñ mekânı qandedir didikde remmâl der-‘ aqab (22) remil idüp ayıtdı efendim şunda bir ulu tağ var ol tağıñ üzerine (23) çıkarıñ yâriñiñ serâyı görünür didikde Maḥmûd âḥ ‘ aceb úaḥîḥ mi ola 24-(1) didi remmâl ayıtdı in-şâ’-Allah tağıñ üzerine çıkarsañ görürsüñ didi (2) ḥâmûş oldu işte bunlar gidüp derelerde siller gibi tepelerde yiller gibi (3) tağıñ başına qadem başladılar ise de fi-l-vâki‘ uzaktan bir serây görünür (4) amma bir müzeyyen serâydır ki güya bir qubbe-i mücevher zemin üzre oturmuş şimdi (5) Maḥmûd şâd olup secdeler eyledi ve remmâle gayet maḥabbet eyledi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

el-hâûl (6) bunlar serâyâ qarîb kaldılar remmâl ayıtdı qarındaşım bir maħalde mekân idelim sen (7) kendiñ serây cânibine teveccüh idüp kendi kendine tedbîriñ gör úaķınup (8) qorķma in-şâ'-Allah kıız ile görüşürsiñ lakin aralık aralık gelüp bizi (9) bunda göresin deyü tenbîh idüp Maħmûdı gönderdiler Maħmûd kıızıñ serâyına (10) doğrı gidüp Őimdi kıŐŐa kıızdan diñle çünki bu kıız perî pâdişâhınıñ (11) kıızı idi amma babası fevt olup kendi dağı perîlikden ma'zûl olmağa serâyında (12) yalıñız otururdu ve bu kıız dağı 'âlim ma'nâsında görüp Maħmûda 'âŐıķ olmiŐ (13) idi ve seniñ için buraya gelüp senden bundan ĥaber alup (14) memleketi olan Buĥârâya gitse gerekdir bu ođlanıñ adına Maħmûd dirler (15) ve pâdişâhzâdedir deyü beyân itmiŐlerdi ol vaķitden berü Maħmûduñ âteŐ-i (16) 'aŐkıyla külhân miŐâli yanar idi hele biçâre Elif 'acebâ yârim olan Maħmûd (17) ne tarafından gelür ve ne zamân ĥuhûr ider deyü pencereden pencereye gezer (18) idi bir de gördi ki öteden bir kimse gelür amma kim olduğın (19) bilmez bu yolcu adem kıyâs idüp naĥar dağı itmedi Őimdi Maħmûd serâyıñ (20) önüne gelüp baŐını pencereye yukaruya kaldırup kıızı pencereden (21) görüp amma bir âfet-i devrân maħbûbe-i zamân püskürme beñler (22) bir qarıŐ gerdân ĥoķķa gibi ağız incü gibi diŐler geysü-i siyâh (23) kaŐları kendi ĥayetle ĥayetle beyây Züleyĥâ-yı Őânî olduğına bî-iŐtibâh 25-(1) binâen-alâ-haêâ Maħmûd diķķat eyledi ki taüvirde görüğü ve kendisi için (2) pâre pâre olduğı Elifdir 'aķlı baŐından gidüp düŐüp bayıla- (3) yazdı 'aķlı baŐına cem' idüp serâyıñ önünde atdan aŐađı (4) inüp ârâm eyledi kendü kendüye ayıtdı Őol sevdiğime laťife (5) yollı bir kaç beyt türki söyleyem baķalım qarŐulıķ virir mi deyüp (6) aldı Őâzı eline görelim ne söyledi

(7) zihî serâyılarda zihî yerlerde

ey dilber yâ çeŐm-i âlâ-yı dilber

(8) kıanı yükseklerde pencerelerde

her dem iden êevķ ü úafâ dilber

(9) 'adettir güzeller iĥsân ideler

müsâfir geleni ĥandân ideler

(10) bir gicecik elbet miħmân iderler

iŐidince ĥarîb úadâyı dilber

(11) göster cemâlini ĥayrân olayım

ĥehî maħzûn ĥehî ĥayrân olayım

(12) saña ey dil-cû ben ĥurbân olayım

gel baña eyleme edâyı dilber

(13) böyle söyleyüp Őâzı elinden yere bıraķdı başın yukaruya kaldırup 'acebâ bu 26-(1) serâyıñ úâĥibi yok mı ya cevâbımı virmez deyüp ĥâmûŐ oldu meger bu kıız (2) Maħmûduñ atdan indigini ve serâyıñ önüne geldiğini bir yabancı zan idüp (3) kendini gizlemiŐ idi ve maħfice Maħmûduñ diñler idi ve nihâyet cevâb (4) istediğinden 'acebâ bu adem kim ola deyüp aldı Őâzı eline baķalım Maħmûda ne söyledi

(5) aldı kıız

(6) nedir feryâdıñ maķsûduñ nedir

doçrı git yolına lâf itme baña

(7) baña ĥiĥâb idüp maĥlûbuñ nedir

nâ-ĥaķ kelâm ile taş atma baña

Turkish Studies

- (8) aldı Maḥmûd
 (9) ...benim sevdigime beñzersiñ güzel
 (10) ...benim sevdigime beñzersiñ güzel
 (11) aldı kız
 (12) ‘aşkile ‘âşıklar bilmez ne söyler
 terk idüp vaṭanın ğurbetde gezer
 (13) doğru söyle dilber saña kim dirler
 yâ ḳanden gelürsün ta‘ rîf it baña
 (14) aldı Maḥmûd
 (15) Buḥârâdan çıkdım diñle perî-zâde
 râh-ı ‘aşḳa düşdüüm bâd âbâd
 (16) ğarîb bülbül gibi iderem feryâd
 yârim sevdigime beñzersiñ güzel
 (17) aldı kız
 27-(1) âh idersem iñler dağlar beraber
 yâriñ ḥasretligi bağrımı deler
 (2) ḳande olur yâriñ ‘aceb kim dirler
 belki bilürsem söylerem saña
 (3) aldı Maḥmûd
 (4) taúvîrle bir dilber sevdim pîrler
 buña Elif didiler seniñdir didiler
 (5) Ḥotem memleketinde bul didiler
 bâ-lillah Elifime beñzersiñ güzel
 (6) aldı kız
 (7) âferîñ yâriñi arayup bulduñ
 ḥûn idüp Elifiñ bağrını deldiñ
 (8) bildim sevdigim sen úefâ geldiñ
 luṭf idüp şuçımı ‘afv eyle baña
 (9) aldı Maḥmûd
 (10) Maḥmûd ider dâim âh ile vâhı
 yanar gider ‘aşḳ âteşiyle ğâhî
 (11) ṭanur bilür sevdigini yâ İlahî
 yâ niçün bendeñi üzersin güzel

(12) böyle söyleyüp sözlerini tamâm eylediler kız aşağı inüp kapuyu açdı (13) Maḥmûda ayıtdı efendim luḫ idüp şuçum bağışla ve içerüye buyuruñ deyüp (14) Maḥmûdı yukarıya çıkardı şimdi 'âşık ma'şûka karşı karşıya oturup (15) maḥabbete başladılar bir vakitten sonra şarmaş dolaş oldılar birbirlerine şarılup (16) şulu şulu olmuş şeftâlleri alup çekirdeklerini düşmânların gözlerine (17) atarlardı bir eyyâm maḥabbet idüp günlerde bir gün Maḥmûd ayıtdı efendim bunda (18) bir kaç gün ârâm idüp seniñ ile beraber memleketimde gidelim Allahuñ (19) emriyle seni nikâh idelim seniñ ile úâf olalım ve anamıñ babamıñ hasre- (20) tligi cânıma kâr eyledi didikde kız ayıtdı efendim fermân seniñdir ne vakit (21) ister iseñ baş üstüne gidelim zirâ benim daḫî úabra mecâlim kalmadı deyüp (22) böyle ayıtdılar Maḥmûd şâd u hürrem oldı ve êevkinden serây içine şıgamayup (23) ayıtdı efendim bu gün varayım ava çıkayım bir kaç gün böyle geçürelim zîrâ 28-(1) giceler günler baña yıldan tecâvüz geliyor deyüp úayd-ı şikâra çıktı (2) amma taşrada sevdiği hatırına gelüp yine serâyına 'acele gelüp Elif gördi ki (3) Maḥmûd yine gelür kız ayıtdı efendim niçün 'acele geldiñiz didikde Maḥmûd ayıtdı (4) efendim sensiz bir yerde ârâm idemeyeceğim av idem dirken sen hâtırına (5) geldiñ yine saña geldim deyince Elif ayıtdı efendim saña saçımından bir (6) miqdâr kesüp vireyim kaçan ben 'aqlına geldiğim anda saça nazar idüp (7) beni görmüş gibi olursuñ deyüp bir miqdâr kesüp Maḥmûda virdi úaçı (8) alup yine taşra çıktı meger ol maḥalle karib bir deryâ var idi Maḥmûd ol (9) deryâ kenârına gelüp oturdu naḫar iderken Elif hâtırına geldi (10) ve koyunundan saçı çıkardı amma hikmet-i Hudâ bu saç altundan fark (11) olunmayup nâfe gibi râyiḫa-i tayyibe ile koḫar idi úaçı nazar ider iken (12) olacaḫ olur bir rûzigâr halk olup Maḥmûdun elinden úaç deñize (13) gidüp Maḥmûd ne kadar alayım deyü murâd eyledi ise de çâre bulamayup (14) deñiziñ taḫgaları saçı alup götürdi şimdi Maḥmûd melûl maḫzûn 'avdet (15) idüp Elifiñ yanına gelüp keyfiyyeti naḫ idüp Elif ayıtdı sen selâmet (16) ol deyü teselli-yi hâtır idüp mülâtafa eyledi kışşai sen şimdi saçdan (17) işit saçı deñiziñ hevâsı götürüp bir memlekete dâhil eyledi ol memlekete (18) ejderhân memleketi dirler idi úaç deñiziñ üzerinde çalkanup тұrur iken (19) bir balıḫcı gözine dūş olup bir taḫrib deñizden úaçı çıkardı amma (20) saça ḫayrân olup bir vakit baḫdı ve kendi kendüye ayıtdı (21) bu saçı pâdişâha götürüp bir miqdâr dünyâlık alsam gerekdir deyüp doḫrı (22) pâdişâha teslim eyledi pâdişâh naḫar idüp gördi ki bir karibe úaçdır deyüp (23) Allah Allah bu saç böyle olunca 'acabâ bunuñ úâhibi nice olur deyüp efkâra 29-(1) düşdi ve balıḫcıya ayıtdı bu saçı sen kande bulduñ úâhibi kimdir didikde (2) balıḫcı ayıtdı efendim ben bunu deryâda balıḫ tutarken görüp aldım amma úâhibi (3) kimdir ve kandedir bilmem didikde pâdişâh úaçı yanında hıfz idüp balıḫcıya (4) külli iḫsân idüp aralık aralık saça nazar iderek saçın úâhibine (5) cân-ı gönülden 'âşık olup rûz-i şeb âh itmege başladı meger ol (6) memlekette bir koça kararı var idi sehhrâlıkda mâhir ve meşhûr idi dâimâ işi (7) güci 'acûzelikdi bu kararın bilmediği bir şey yok idi pâdişâhın ḫavâtırına (8) geldi yanına da'vet idüp ayıtdı vâlide bu úaçın úâhibini bilir misiñ (9) didikde koça mel'ûna ḫayır pâdişâhım bilemem lakin bir sihir kuvvetile ma'lûm (10) olur didikde pâdişâh ayıtdı bu saçın úâhibi 'an-karib helâk idecekti (11) úaçın úâhibini senden isterim eger baña bu kız getürebilir iseñ seni (12) ve seniñ ilfini dünyâ mâlına müstaḫrak ideyim deyü ḫasem eyledi koça mel'ûna (13) ayıtdı efendim teessüf çekme ḫaḫ kerimdir deyüp kırk gün mehel alup ḫânesine (14) ... (15) ... var idi ba'ide bir maḥalle gidecek olsa o küpüñ (16) üzerine binüp kande olsa gider hemân ol küpüñ üzerine suvâr olup bir (17) efsûn idüp der-'aḫab küp ber-hevâ olup gögüñ bir katına çıkup eflâka (18) qarışdı bir eyyâm úoñra kızın serâyı görüñdi bu mel'ûne sihir kuvvetile hevâdan (19) cânib-i serâyı teveccüh idüp ayıtdı küpini bir maḥalle hıfz idüp kendi yol (20) üzerine oturdu Maḥmûd ol gün şikâre çıkmış idi 'avdetde serâyı gelür (21) iken gördi ki yol üzerine bir koça kararı oturur idi vâlide bu maḫalde (22) oturursuñ mel'ûne ayıtdı evlâdım kâvrân ile ḫacca giderken ḫaste oldum (23) kârvân beni bunda bıraktı gitdi şimdi taḫ başında kaldım Maḥmûd merḫamet idüp 30-(1) ayıtdı vâlide seni serâyıma götürsem gider misiñ didikde koça mel'ûne ayıtdı (2) evlâdım seni baña ḫaḫ mı gönderdi yoḫsa ḫızır mı gönderdi ḫaḫ murâdını virsün (3) deyüp Maḥmûduñ önine düşdi bunlar serâyı geldiler Maḥmûd kararın âḫvâlinde (4) Elife ifâde idüp bu koça vâlide bunda ḫalsın daḫî didikde Elif ayıtdı (5) ben bu kararı içerü almağa

Turkish Studies

canım istemiyor eyü olmuş olsa idi tağ başında (6) kalmaz idi didikde Maḥmûd ziyâdesiyle recâl idüp kıoca qarırı içerüye (7) aldılar kıoca mel'üne kıolların şıgayup hıdmete başladı ve her bir hıdmete kimseye (8) hıdmet düşürmez idi kıız kıoca qarırınñ böyle úadâkatle hıdmetin görüp (9) maḥabbet itmege başladı ve her bir şey aña danışmağa başladı bir gün mel'üne efendim (10) saña sù'âl ideceğim gücenmez iseñiz didi Elif buyuruñ vâlîde didi mel'üne (11) ayıtdı benim pek müşgilimdir Maḥmûd seniñ nendir kıız ayıtdı benim 'aşkıma giriftâr (12) olan sevgili yârimdir beni bunda buldı ve kendi memleketine beni götürcek beni nikâh (13) idecek imdi bunda bir kaç gün müsâfiriz didikde mel'üne âferîn kıızım müşkiller ħal (14) oldu...(15) var mı didikde kıız didi tecrübe itmedim mel'üne ayıtdı ... (16) yigidiñ bir esrârı olur bâ-ħuúú ki Maḥmûd bu kıadar âdem ile ceng ider bir tarafına (17) zarar gelmez eger baña maḥabbeti var mı yok mı dersen esrârından sù'âl idersiñ eger (18) söyler ise bilürem ki anıñ maḥabbeti vardır deyüp kıızı zehirledi şimdi Maḥmûd avdan (19) gelüp Elifî gördi ki bir köşede mel'ül maḥzûn oturur efendim bu ne ħâldir (20) deyü sù'âl itdikde kıız efendim ben seniñçün cânımı fidâ iderim eger seniñ (21) baña êerre kıadar maḥabbetiñ olmış olsaydı baña esrârını söyler idiñ maḥabbetiñ yokdur ki (22) esrârından söylemediñ Maḥmûd ayıtdı efendim ben senden cânımı esirgemem esrâr (23) nedir cigerim çünkü benim esrârım bu palamdır ki eger bu palâ yâd eline geçüp 31-(1) kıınından çıkar ise kırk gün bi-hûş olup yaturam kırk birinci gününe (2) kıadar eger kıınına girmez ise vefât iderim lakin bu pala yadımda olduķca kimse (3) darbıma tâkat götürmez her bir esrârını ħikâye eyledi kıız âferîn eyledi efendim (4) gerçi baña maḥabbetiñ var imiş suçım afv eyle deyüp el-ħâúıl kıoca mel'üne kıız (5) esrârını ħaber virdi cümlesinden âgâh oldu ayıtdı kıızım bildim ki daħı Maḥmûduñ saña (6) ziyâde maḥabbeti var imiş deyüp hâmuş oldu amma aḥşâm olur bunlar yatup mel'üne (7) fırsatı ħanimet bulup uşul ile bunların ošanasına girüp palayı (8) çalup taşra çıktı hemân palayı kıınından çıkarup bir derin kıuyu (9) var idi içine atdı çün úabâh oldu Elifin yanına geldi ayıtdı kıızım Maḥmûd (10) uyħudan kalkmamış gel seniñle gül baĸçesine gidelim bir miķdâr gül devşirelim (11) Maḥmûduñ yüzine kıokladalım Maḥmûdı zevķ ile kıaldıralım kıız daħı ma' kıul görüp (12) beraber gül baĸçesine gitdiler meger bu kâfireniñ küpi anda úaklı imiş güller (13) arasında gezerken gördiler 'acabâ bu ne ola deyüp yanına vardılar kıız küpüñ (14) içine baķarken mel'üne kıızıñ ayaklarından kıaldırup küpüñ içine tıķdı (15) kıız ne ħale uğradıĸıñ bilemedi mel'üne küpüñ üstüne binüp efsûn (16) okuyup ber-hevâ olup gitdi bir müddet úoñra Ardahân memleketine dâħil 32-(1) olup doĸrı pâdişâhın serâyına inüp küpden kıızı taşra çıķa- (2) rup kıızı taşrada pâdişâhın eline teslim itdi pâdişâh kıızı (3) görüp 'aklı başından çıķdı kıoca qarırıya âferîn idüp mâl-ı dünyâya (4) ĸarķ itdi el-ħâúıl bir hafta âheng ve şenlikler itdi amma Elifin içerüsine (5) zehir olur idi ve giceleri daħı uyħu uyumazdı bir gün pâdişâh kııza nikâh (6) itmek için şeyħ-ül islâm vesâireyi da' vet idüp nikâh itdiler düĸü- (7) n idüp bir cum' a gicesi güvegi girecek amma kıız aúlâ teslimiyyet (8) göstermedi pâdişâh ayıtdı kıız baña niçün teslim olmazsın didikde kıız hemân (9) eline bir taħta parçasını alup sâz idüp baķalım pâdişâha ne söyledi ve pâdişâh aña ne söyledi

(10) aldı kıız

(11) diñle imdi beni ejderhân şâhı

ölürem ben saña teslim olmazam

(12) gice gündüz yâre iderem âhı

ölürem ben saña teslim olmazam

(13) aldı pâdişâh

(14) diñle yârim saña bir söz söyleyim

'inâd itme dilber teslim ol baña

(15) seni çâr köşeye sultân eyleyem

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

‘ inâd itme ...

(16) aldı kız

(17) dağıtdı bir kâfir çarı yerimi

yağdı âteşlere cân u serimi

(18) Nesîmî-veş yüzsel derimi

ölürem ben saña teslim olmazam

(19) aldı pâdişâh

(20) ‘ adâlete uâhibiyem cihân elimde

perîler hem kuşlar kırtlar emrimde

(21) bek büyük söyledîñ benim yanımda

‘ inâd olma dilber teslim ol baña

(22) aldı kız

(23) gerçi cânım şimdi telef idersîñ

Elif çanını yere dökersîñ

33-(1) öldürürsîñ beni dâhî neylersîñ

ölürem ben saña teslim olmazam

(2) aldı pâdişâh

(3) ejderhân şâhiyam çan saçarım özüm

gel cefâyı bırak ey iki gözüm

(4) bu kadar ricâyâ geçmez mi sözüm

gel teslim olacaksîñ elbet baña (5) böyle söyleyüp pâdişâh bu kadar ayıtdı aúlâ çâre bulamadı pâdişâh pür-ğayab (6) olup urun şu çatunuñ boynunu emr idüp cellâdlar gelüp kızın yaçasından (7) kapdılar taşra çıkarup kız pâdişâhîñ ayaklarına çapanup ayıtdı pâdişâhım (8) gel kıyma baña kırk gün mehel vir kırk birinci gün saña teslim oluram pâdişâh dağî (9) ... olup kıza va‘ de virüp amma kızîñ murâdı şu idi ki kırk güne kadar Mağmûd (10) bir taraftan çuhûr itmez ise kendini helâk ide el-hâûil kıza bir ota virdiler kız (11) çura çursun şimdi kıúúa Mağmûddan diñle meger Mağmûd muçaddem aralık aralık (12) refîkleri yanına gidüp gelür idi bir kaç gün gelmediğinden için remilci ayıtdı ‘ acabâ (13) Mağmûda ne oldu deyü remil idüp gördi ki iş çayrı dürlü olmuş cân başına başına (14) şıçradı dalgıcı yanına alup ‘ acele kızîñ serâyına gelüp gördi ki Mağmûd yatur (15) remilci ayıtdı Mağmûd palasını şol çuyuya atmışlar ve sevdiği kızî dağî alup kaçmışlar (16) imdi çayret zamânıdır hünerîñ icrâ eyle dalgıc nola deyüp hemân çuyuya indi (17) palayı bulup çıçardı çınına çoydukları gibi Mağmûd dağî uyçudan uyandı gördi ki (18) remilci ve dalgıc başı ucunda otururlar amma sevdiği Elif yokdur Elif ne çarafa (19) gitdi deyü sù‘al eyledikde remilci Elifîñ serâncâmını ve kendi hikâyesini naçl (20) idince Mağmûd âh idüp ağlamağa başladı remilci çoca çarınıñ aytdığın (21) ve kızî ejderhân pâdişâhına getürdigin ve kızın başına gelen serâncâmı (22) bir bir hikâyeye idüp seniñ gitmekligin lâzım geldi ve bu serây çimdilik ben (23) beklerim didi el-hâsıl Mağmûd remilciden ejderhân memleketi çaber alup atına suvâr 34-(1) olup melûl mahzûn bunlara vedâ‘ idüp yola revân oldu bîçâre Mağmûd (2) gice gündüz derd ü meşakçat çekerek otuz sekizinci gün deyince ejderhân memleketine (3) dâçil oldu dağî diñlenmeden bir taçrîb düşmânı olan çoca mel‘ üneyi uorup (4) çaber aldıçda doçrı çarınıñ çânesine gelüp çapuya bir tekme urup içeri (5)

Turkish Studies

girüp yukarıya çıktı koca karı Maḥmûdı görünce titremeğe başladı (6) Maḥmûd koca karıya bir pala çalup iki parça eyledi aşıl düşmânı helâk eyledi (7) uoñra serâya doğru revân olup öyle bir na'ra urdı ki bütün serâyın ahâ- (8) lîsiniñ cigeri çâk ola yazdı herkes kendini şaşırıp amma Elif Maḥmûduñ (9) úadâsından añlayup bilüp vâý efendim Maḥmûd geliyor deyüp nerdübandan aşağı (10) inüp karşıladı bir de Maḥmûd serâydan içerüye girüp gördi ki sevdiği Elif (11) nerdüban başında bekler âh efendim burada ne tırursuñ deyüp yakasından kapd- (12) ıgı gibi atınıñ terkisine alup serây kapusundan taşra olup arkasına naḥar (13) itmeyüp tamâm yigirmi dört sâ'at kadar gidüp tâḫati tâḫ oldu, Elife ayıtdı (14) bunca gündün berü gözime uyhu girmedi âmân bir miḫdâr uyhu uyuyalım deyüp (15) atdan aşağıya inüp Elifin dizine başın koyup uyudu amma gelelim (16) ejderhân pâdişâhına çünki Maḥmûd Elif alup getirdiği vakitte hikmet-i (17) Hudâ cümlesiniñ baúireti bağlanmış idi birazdan 'ağılları başlarına geldi (18) olan olmuş şimdi pâdişâha keyfiyyeti haber verdiler amma pâdişâhın (19) 'aklı başından gidüp derhâl vüzerâsın vükelâsın cem' idüp müşâvere (20) eylediler ki oğlan ile kızın peşine 'asker çıkaralım deyü el-kıúúa derhâl (21) elli biñ süvâri 'asker çıkarup oğlanın peşine daḫı gönderdiler 'asâkirân (22) süvâri tiz refâtı ile gidüp oğlan ile kıza yetişmeğe karîb kaldılar (23) şimdi Elif gördi ki kendi üzerlerine kara bulut gibi 'asker gelüp Maḥmûd daḫı 35-(1) dizinde uyur Maḥmûdu uyandırmâğa kıyamadı ağlamağa başladı göziniñ (2) yaşı Maḥmûduñ çehresine düşdi Maḥmûd gözün açup gördi ki Elif (3) ağlar niçün ağlarsın sù'âl itdikde Elif ayıtdı efendim ben ağlamayam da kimler (4) ağlasun başını arkaya çevir de üzerimize gelen 'askere naḥar eyle Maḥmûd başın (5) çevirüp nazâr eyledikde gerçi üzerine külli 'asker gelür Maḥmûd daḫı sâzı eline aldı

(6) aldı Maḥmûd

(7) ağlama nâzlı sevdiğim dil-dârım

bu iş bize Hâḫdan 'alâmet bugün

(8) gam çekme sen güzel ey yüzi mâhım

eflâkı yaḫar hem âteş-i âhım

(9) belâ imiş benim baḫt-ı siyâhım

kimden kime idem şikâyet bugün

(10) ağlayup yöñ virme divâneye sen

taḫammül kılar mı giryânına ten

(11) gireyim meydâna merdâneyim ben

Hâk itdirir baña 'adâlet bugün

(12) Maḥmûd almamıştır yârinden murâd

gice gündüz işi âh ile feryâd

(13) yâ Rab senden cümleye imdâd

kerem it vir baña selâmet bugün (14) böyle söyleyüp sâzın yere bırakup Elife efendim teessüf itme sen hemân (15) uzakdan temâşâ eyle amma gel saña bir daḫı toya toya naḥar ideyim belki ahîr görüşüm (16) ola umaram ki bugünkü günde ecel câmını nûş idüp yolında başım giderek (17) saña ḫasret kalam deyüp gözleri tolu tolu oldu Elif ayıtdı âmân efendim bu kelâmı (18) söyleme kendimi helâk iderem deyüp úaçın yolmağa başladı Maḥmûd daḫı bu hâli (19) gördüğü gibi bütün bütün fenâ hâle giriftâr oldu amma 'asker daḫı pek karîb kaldı (20) hemân Maḥmûd âlât-ı ḫarbin taḫınup atına suvâr olup Elife ayıtdı Allaha ısmarladım (21) seni deyüp 'askerin üzerine sürüp gitdi şimdi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Maḥmûd tamâmıdır ' askerlere (22) yanaşup selâm virdi ' aleyke aldılar Maḥmûd ayıtdı ağalar kânde gelüp kânde gider- (23) siñiz didikde bunlar ayıtdı daḥı söylersiñ pâdişâh hâini didikleri gibi Maḥmûd 36-(1) eyitti ne istersiñiz bunlar ayıtdı kızını bize teslim eyle yoḥsa dünyâyı başına (2) tar ideriz didiler Maḥmûd ayıtdı buradan girüye döner misiñiz yoḥsa anañızın (3) babañızın yolına gider misiñiz didi bunlar ayıtdı baḥ şu oḡlanın sözlerine Maḥmûduñ (4) üzerine küme idüp yürüş itdiler Maḥmûd ayıtdı yâ Rab ne ola benden cümle ' inâyet (5) senden deyüp palasın eline alup bunların içine öyle bir girdi ki güyâ bir aç (6) kırt kırtı mandarasına girmiş gibi kimin yaralı kimisi daḥı korḡusından (7) girüye kaçup ve kimisi uzaḡdan temâşâ idüp Maḥmûduñ bu derece ḡahramânlıḡına (8) pesend idüp hayrân ḡaldılar el-hâûil ol ḡadar ' askerden nâm u nişân ḡalmadı Maḥmûd (9) Cenâb-ı Ḥaḡḡa şükürler idüp secde eyledi ve Elifin yanına geldi amma bî-çâre Elif daḥı (10) ḡurmayup ağlardı Maḥmûd ayıtdı efendim cenâb-ı Rabbim ḡayretleri bu günde baña merḡamet (11) idüp yine selâmet geldim ağlamaḡa vaḡit yoḡdur didikde bunlar yine şarḡaş (12) dolaş birbirleriniñ gözlerinden öpdiler Maḥmûd ayıtdı efendim ḡayrı ḡurmanın (13) zamânı degildir buradan gidelim deyüp atın terkisine alup yola revân oldılar işte (14) bunlar ḡâh oturup ḡâh ḡöçerek zevḡ ü şefâ iderek giderlerdi amma kafile (15) menzil-be-menzil gidüp ḡayrı ejderhân şâhı ḡarfından korḡu ḡalmadı amma bunların (16) daḥı bir sâ'at ilerüye gitmeḡe mecâli ḡalmadı Elif ayıtdı amân efendim ruḡûatın (17) olur ise bir miḡdâr ârâm idelim Maḥmûd ayıtdı ḡüzel söylediñ zirâ benim daḥı (18) dermânım ḡalmadı deyüp atdan aḡaḡı indiler ḡarşu ḡarşuya oturup başlarına (19) gelen serencâmı birbirlerine ḡikâye idüp ḡâh ağlayup ḡâh güleridi biraz- (20) dan uoñra Maḥmûd efendim benim ḡayetle uyḡum var bir miḡdâr ben uyuyayım beni ḡaldır (21) soñra sen uyuyasın yâḡûd evvel sen uyu da uoñra ben didikde Elif ayıtdı (22) sen bilürsiñ Maḥmûd bir ḡarafa başını ḡoyup uyuya ḡaldı şimdi Maḥmûduñ başı (23) ucunda Elif ḡoḡ vaḡit bekleyüp gündüzler aḡşâm olup gice oldı ise de 37-(1) Maḥmûdu uyḡudan uyandırmadı ol daḥı bir ḡarafda uyudu amma bunların uyudukları (2) maḡal ḡarâmîler mekânı idi ve kırḡ dane ḡarâmî ol maḡalleri yabḡ eylemiş idi ve gice- (3) leri ol yerleri gezerleridi şimdi ol ḡarâmîler bu maḡalleri gezer iken bir de gördiler ki (4) bir erkek ve bir kız yatup uyurlar yapca yapca bunların yanına geldiler Maḥmûduñ (5) boynundan bir taḡrîb palayı aldılar vesâir âlât-ı ḡarbiñ aldılar Maḥmûduñ üzerinde âlât-ı (6) ḡarbden bir şey ḡalmadı gibi Maḥmûda bir tekme urup uyandırdılar ve kız daḡi ḡürülti ile (7) uyandı Maḥmûd gözün açup gördi ki kırḡ dane adem ejderhâ gibi başı ucunda ḡurur- (8) lar Maḥmûd el palaya urup gördi ki palasını almışlar eyvâh deyüp ağlamaḡa başladı (9) ḡarâmîleriñ başı ilerü gelüp ayıtdı oḡlan sen bu yerde ne gezersin efendim ben yolcu- (10) yam ve bu kız benim ehlimdir bunda bir ḡicecik müsâfirim ḡarâmî başı adamlarına ayıtdı bu (11) oḡlanı ḡuyuya atın ve bu kız baña müsteḡâḡdır alup benim yanına ḡetürün deyü emir (12) eyledi şimdi bir kaç adam Maḥmûduñ yaḡasından ḡutup ḡetürdiler meḡer ol arada (13) bir şusuz ḡuyu var idi Maḥmûdu teker meker ol ḡuyuya atıverdiler bî-çâre Maḥmûd (14) ayıtdı yâ Rab nedir bu benim başıma gelen felâketler ki kânde olsam başıma (15) bir belâ yaḡar bu derd-i ḡamın nihâyeti yoḡ mı deyüp eline bir ağac parçası ḡeçüp (16) sâz gibi eyledi baḡalım ḡuyuda Maḥmûd derd-i ḡamile ne söyledi

(17) aldı Maḥmûd

(18) Yaradânım Mevlâm ey luḡf-u kerem

amân Mevlâ baña imdâd it ḡayrı

(19) ḡalmadı ḡâḡatim cefâyı çekem

amân Mevlâm baña imdâd it ḡayrı

(20) ey cenâb-ı kibriyânın serveri

sensiñ ol âḡir zamân peyḡamberi

(21) bu ümmetiñ çekem efzûn kederi

Turkish Studies

amân Mevlâm baña imdâd it ğayrı

(22) ey Hâkķıñ arslanı ğayret-i ‘ Alî

şüphesiz velîsiñ velîsiñ velî

(23) ğalmış ben ğuyu içinde gizli

amân Mevlâm baña imdâd it ğayrı

38-(1) üçler yediler hem kırķlar erenler

yetiřiñ imdâda dervîşân pîrler

(2) ğarîb Maĥmûd bugün ğuyuda ne çeker

amân Mevlâm baña imdâd it ğayrı (3) nice bunuñ gibi âh u fiĝân itmede olsun kışşa Elifden diñle çünki Elifî daĝı (4) alup ğarâmî başına getürmişler idi ğarâmî başı gelüp kıza naşar idüp âfet-i (5) devrân gibi bir kıız idi baña bundan a‘lâ bir şikâr olmaz deyüp adamlarına emr idüp (6) yataĝını yaptılar ğarâmî başı yataĝına girüp kıızı çağırdı kıız ayıtdı ben seniñ (7) bildigin kıızlardan degilem nâfile kendini üzme didikde ğarâmî başı ayıtdı sen ne (8) demek istersiñ ben saña mülâyim söyledim ki baña teslîm olacaķsıñ seni dünyâya (9) gelmemişe döndirirem kıız ayıtdı sen beni ne eylersen eyle ben saña teslîm olmam (10) didikde ğarâmî başı ayıtdı şu kıızıñ ğollarını baĝlayup ve başını bedenden cüdâ idiñ (11) deyü emir eyledi kıızıñ ellerin arķasına bend idüp bir kimse kılıç kınından çıkarup (12) ğâyır oldu şimdi kıız gördi ki cân elden gider ayıtdı amân ğarâmî başı (13) kerem eyle baña iki sâ‘at ruĝuat vir saña bir kaç beyt türki söyleyim uoñra (14) beni öldür deyüp recâ itdikde ğarâmî başı daĝı söyle görelim deyüp (15) kıız ğolları baĝlu olarak baķalım ğarâmî-i bî-inúâfa ne söyledi

(16) aldı kıız

(17) Allahı severseñ ğarâmî başı

âzâd it gel baña merĥamet eyle

(18) gözümden aķıtdım ğan ile yaşı

gel kıyımâ cânıma mürüvvet eyle

(19) aldı ğarâmî başı

(20) ben ğarâmîyem ğul âzâd itmem

yâ cânâ kıyaram yâ gel ğoynıma

(21) yoĝsa böyle yalvarmaĝdan diñlemem

yâ cânâ kıyaram yâ gel ğoynıma

(22) aldı kıız

(23) baĝladılar ğanadımı kolumı

kafir daĝı böyle itmez şulûmı

39-(1) ... gideyim yâre yolumı

gel beni âzâd it ‘ adâlet eyle

(2) aldı ğarâmî başı

(3) âzâd itmem güzel seni nâfile

Turkish Studies

seniñ gibi şikâr girmiş iken ele

(4) sîne úâf olmazsan benimle bile

yâ câna kıyaram yâ gel koynuma

(5) aldı kız

(6) iñlesin tağlar âh u zârımdan

yansun bu çarh-ı dún âteş-i yârdan

(7) ayırdılar tatlı dilli yârimden

gidem bulam yâri gel niyyet eyle

(8) aldı harami başı

(9) bu kadar çok sözi ben diñlemezem

bir sözümden aúlâ girü dönmezem

(10) ' inâyet merhamet nedir bilmezem

yâ câna kıyaram ya gel koynuma

(11) şimdi böyle beyt ile kız bu taraftan âh u zâr idüp Maḥmûd daḥı kıyuda fiğan (12) eyleyüp Ḥaḫka taẓarru' iderler idi çünkü cenâb-ı Ḥaḫka cân-ı gönülden niyâz üzre (13) olan ademiñ işi râst gidüp mün'akis olmaz işle bî-çâre Elif ḥarâmî (14) başınıñ yanında âh u zâr eyler iken hikmet-i Ḥudâ ḥarâmî başı adamlarile bir ğaflet (15) olup uyhu uyumağa başladılar ḥarâmî başı ma' nâsında gördi ki öteden (16) bir atlu gelür elinde nîzesi ile ğayetle heybetlü gelür şimdi bu atlu doğru (17) gelüp ḥarâmî başınıñ karşusunda tûrdı ve ayıtdı ey kâfir kalğ ol bî-çâre kızınıñ (18) ellerin çöz ve oğlanı kıyudan çıkarup kıızı ve palasını yedine teslim idesiñ (19) yoḫsa dünyâyı başına dar iderim deyüp nîzesin sînesine tayadı ḥarâmî başı (20) ayıtdı amân efendim çek elin benden şimdi emriñi yerine getüreyim didikde ol zât-ı (21) şerif nîzesin çekdi ḥarâmî başı gözün açup gördi ki rü'yâ imiş yine uyhu- (22) ya vardı gine böylece gördi el-hâúıl üç def'a böyle görüp nihâyet kâsem (23) eyledi ki kıızı koyuvire ve oğlanı kıyudan çıkarup kıızı teslim ide 40-(1) el-kıışsa uyhudan uyandıĝı gibi kızınıñ yanına gelüp kolların çözdü... (2) palasın vesâir eşyâsın alup kıyunuñ başına gelüp kıyuya bir adamı indirüp (3) Maḥmûdı çıkardılar ḥarâmî başı Maḥmûduñ ayaklarına kapanup kıızı eline teslim (4) eyledi Maḥmûd şâd olup şükür eyledi ve ayıtdı ben daḥı suçum 'afv itdim ḥarâmî (5) başı ayıtdı karındaşım kânde gideceksiñ adamlarımıñ cümlesini alup bile gidelim (6) ve úoñra ne emriñ olur ise öyle ideyim Maḥmûd bu kavle râyı olup ferdâsı (7) Maḥmûd atına suvâr olup ve Elifî daḥı bir başka ata bindirüp ve ḥarâmî başı ve kırğ (8) kimse daḥı atlara binüp yola revân oldılar az giderek çok giderek Ḥatem (9) memleketine dâhil oldılar serâyâ girup serâyâda Maḥmûduñ refikçileri dalkıç ve remilci (10) bunları görüp ve Maḥmûd daḥı bunları görüp şâd oldu atından aşıĝı indi (11) Maḥmûduñ koltuklarına girüp yukarıya çıkardılar ve atları aḫura baĝladılar (12) Elifî başka bir oḫaya koyup erkekler bir araya gelüp maḥabbet itmege başladılar (13) remilci ayıtdı efendim bu ana kadar ne tarafta kaldınız ve ser-i mübârekenize neler geldi (14) deyü Maḥmûd daḥı sergüzeşte aḫvâlin bir bir hikâye eyledi oturan adamlar cümlesi (15) ḫayrân oldu ḫâúılı serây-ı muzkurda bir kaç gün ârâm idüp bir gün Maḥmûd (16) ḥarâmî başını yanına da'vet idüp ayıtdı karındaşım bir kaç güne kadar bundan gidecegiz (17) sen benimle beraber buraya gelüp zahmet çekdiñ ve tâ'ib-i müstaĝfir olduĝıñ için ben (18) daḥı saña maḥabbet ittim ve bu serâyı saña baĝışladım bundan úoñra burada evkât-ı hem-serde (19) Cenâb-ı Ḥaḫka 'ibâdet idüp beni daḥı ḫevâtırdan ferâmûş eyleme ḥarâmî başı eyitti (20) efendim bundan úoñra ben senden aúlâ ayrılmam kânde olur iseñ seniñle beraber giderem (21) Maḥmûd ayıtdı yok seniñ burada olduĝıñ daha güzel deyüp mekş oldu (22) el-kıúúâ günlerde bir gün bahâda ağır yükde ḫafif ba'zı eşyâyı ḫayvanlara

Turkish Studies

bend-i (23) hamûle idüp Maḥmûd ile Elif ve remilci ile dalgıç atlara binüp ve ḥarâmî başı 41-(1) .... ḥelâllaşup yola revân oldılar Timurhindîye dönüp gitdiler (2) günlerde bir gün Timûruñ serâyına dâhil oldılar Timûrhind kızın adamları (3) Maḥmûduñ geldigin ḥaber virdiler kız şâd olup nerdübandan qarşulayup Maḥmûduñ (4) elin öpüp yukarıya çıkarup úafâ geldiñiz deyüp i'zâz ikrâm ile bir miqdâr (5) úoḥbet idüp taâmlar yenilüp el-ḥâúıl anda üç gün ḫalup andan soñra Maḥmûd (6) ayıtdı Tîmûra benimle beraber gider misiñ didikte kız ayıtdı baş üstüne efendim ben daḥî (7) seniñle beraberim deyüp ḥâmûş oldu Maḥmûd didi öyle ise yol tedâriğın göre (8) gör gidelim zirâ yolcu yolında gerek kız daḥî yol tedâriğın görüp eşyalarıñ (9) ḥayvanlara ḥamûle idüp yola revân oldılar zülf-i perişân deyüp gitdiler (10) günlerde bir gün Zülfiperişânın serâyına geldiler zülf-i perişân ile görüşüp (11) üç gün daḥî anda ḫalup Maḥmûd daḥî Tîmûrhindîye teklîf eylediği gibi zülf-i (12) perişâna teklîf itdikte zülf-i perişânın cânına minnet olup işte râýı olup (13) günlerde bir gün beraber yola revân oldılar şimdi üç erkek üç kız yolda maḥabbet (14) iderek ba'zı yerlerde türki söyleyerek ḫande memleket Buḥârâ deyüp giderler idi (15) derelerde yel gibi düz ovalarda toḫ gibi geçüp günlerde bir gün Buḥârâ memleketine (16) qarîb ḫaldılar meger şehre qarîb bir sâ'at mesâfede úaḥrâ bir maḥalde pâdişâhın (17) bir müzeyyen ... köşki var idi bunlar gelüp ol köşke qarâr eylediler ise de (18) ...pâdişâha müjdecî gönderdiler pâdişâha ayıtdılar efendim... 42-(1) çıkup ayaklarına ḫapanup öpdi ve babası daḥî gözlerinden öpüp .... (2) köşkün bir oḫasında qarar eylediler amma Elif vesâir refiḫleri daḥî başka oḫa- (3) da idiler şimdi pâdişâh Maḥmûda eyitti evlâdım el-ḥamdüli-llahi seni dünyâ göziyle gördüm (4) deyüp buña emsâl maḥabbet ve teşekküre başladı amma Maḥmûd diledi ki Elif daḥî (5) papasının elin öpe yerinden ḫalkup Elifi babasının yanına getürdi Elif pâdişâhın (6) ellerinden öpüp yine oḫasına gitdi amma şimdi pâdişâhdan diñle çünki kız (7) gelüp pâdişâhın elin öper iken pâdişâh diḫkat ile naḫar idüp gördi ki (8) Züleyḫâ-yı şânî misâli bir kızdır pâdişâh altından ḫaçırup cânı gönülden kaşiv*** (9) oldu ḥâmûş anda bir mikdâr oturup yerinden kalkup serâyına gelüp hemân-dem (10) vezîriñ da'vet idüp ayıtdı amân lâle Maḥmûduñ getürdüğü kıızı gördüğim gibi (11) 'aşık oldım illâ ki ben bu kıızı bunuñ elinden alacağım vezîri ayıtdı amân (12) pâdişâhım böyle kelâmı söylemek olmaz 'aybtır pâdişâh ayıtdı çok söyleme seniñ (13) kelleñi veya Maḥmûduñ kellesini veya ḫod bu kıızı alacağım hemân Maḥmûdı telef itmeniñ (14) çaresine didikte vezîri bu ḫadar kelâm söyledi ise de aúlâ çâresin (15) bulamadı vezîr tefekkür eyledi ki pâdişâh kelâm añlar tãḫım degildir Maḥmûda teúaḥûb (16) itse kendi kellesi elden gider ayıtdı pâdişâhım mademki Maḥmûdı telef itmek (17) istersiñ imdi buraya maḥfice da'vet idüp bir ḫaç oyun daḥî şatranc (18) oynarsıñ amma oyuna mübâreşet itmezden evvel böylece... (19) eger ben seni yenersen saña eziyyet eylerim eger sen beni.

*** Bu kelime sözlüklerde bulunamamış olup asıl şekli tespit edilememiştir (Derleme Sözlüğü, 2009; Devellioğlu, 2002; Tarama Sözlüğü, 1983).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012